૨૩૯૫૮

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ગીતાંજલિ

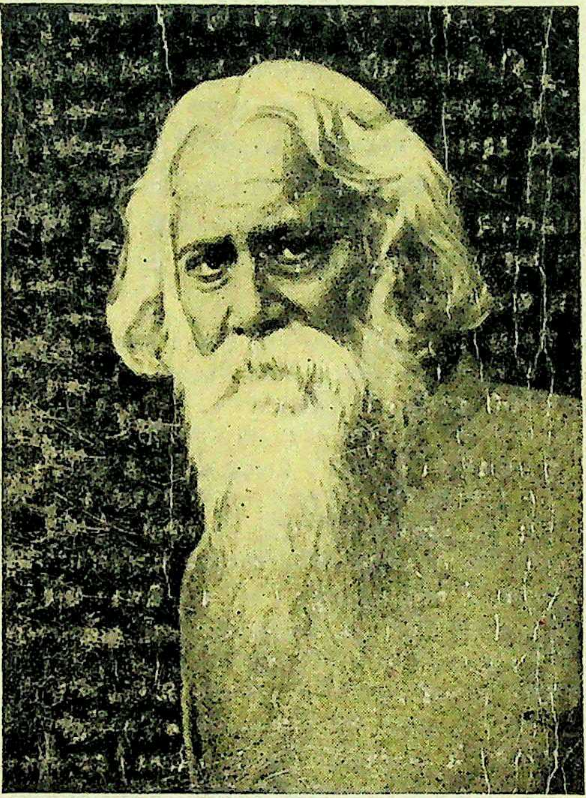

६९५।
२०

ભિક્ષુ અખંડાનંદ ની પ્રસાદી

…નું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય
…પાસે. અમદાવાદ અને કાલબાદેવી રોડ મુંબઈ ૨

…આના

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

૧૮ પુસ્તકોની સાહસભરી નવી યોજના

સર્વોપયોગી સાહિત્યશ્રેણી

પ્રૌઢશિક્ષણ માટે ઉપયોગી થાય તેવાં અને ઓછું ભણેલાંઓ પણ રસપૂર્વક વાંચી–સમજી શકે, એવાં પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ કરવાની યોજનાનાં પ્રથમનાં ૧૮ પુસ્તકો નીચે પ્રમાણે પ્રસિદ્ધ થઈ ગયાં છે; અને તેનું સંપાદન જાણીતા સાહિત્યકાર શ્રી. મોહનલાલ મહેતા–(સોપાન)એ કર્યું છે. તમે આ પુસ્તકો વસાવ્યાં ન હોય, તો આજે જ વસાવી લેવા ભલામણ છે.

૧. **પ્રકાશનાં પગલાં:** (સચિત્ર) લેખક: કરસનદાસ માણેક
★ જગતના ભિન્નભિન્ન ધર્મોની પ્રેરક કથાઓ

૨. **રાખની ઢગલી:** (સચિત્ર) લેખક: 'સૌજન્ય'
★ વાર્તાના સ્વરૂપમાં સંસારની સળગતી સમસ્યાઓ

૩. **હાસ્યતરંગ:** (સચિત્ર) લેખક: જ્યોતીન્દ્ર હ૦ દવે
★ જીવનમાં દરરોજ દેખાતા પ્રસંગો ઉપરના કટાક્ષ–લેખો

૪. **જીવનની કલા:** લેખક: રવિશંકર મહેતા
★ જીવનની સફળતા માટેનું વ્યવહારુ માર્ગદર્શન

૫. **જગતમાં જાણવા જેવું:** (સચિત્ર) લેખક: છોટાલાલ માનસિંગ કામદાર ★ જગતની અદ્ભુતતા અને ઉપયોગિતાનો સરળ પરિચય

૬. **જીવનપરિવર્તન:** (સચિત્ર) લેખક: સોપાન
★ જીવનપલટાની એક કરુણ–મંગળ સળંગ વાર્તા

૭. **ઈતિહાસને અજવાળે:** (સચિત્ર) લેખક: ઈંદ્ર વસાવડા
★ ઇતિહાસની પરાક્રમી વ્યક્તિઓની જીવનરેખા

૮. **ગામડું બોલે છે:** (સચિત્ર) લેખક: શ્રી. ચુનિલાલ મડિયા
★ હિંદના નમૂનારૂપ એક ગામડાનું સાચું જીવન

૯. **ગૃહજીવનની કલા:** (સચિત્ર) લેખક: 'સમાજશાસ્ત્રી'
★ ઘરમાં સુખ ને સંપથી કેમ રહી શકાય તેનાં સૂચનો

[અનુસંધાન ટાઈટલ પાન ત્રીજા પર

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

'સસ્તું સાહિત્ય એટલે ઊંચામાં ઊંચું સાહિત્ય'

ગીતાંજલિ

[શ્રીરવીન્દ્રનાથ ટાગોરની અપ્રતિમ કૃતિ]

*

स्टाक प्रमाणीकरण ११८४-११८५

અનુવાદક :

મણિશંકર રત્નજી ભટ્ટ (કાન્ત)

CHECKED 1973

Initial

ભિક્ષુ અખંડાનંદની પ્રસાદી

સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય

ઠે: ભદ્ર પાસે અમદાવાદ અને કાલબાદેવી રોડ મુંબઇ - ૨

*

૭ આના

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

પ્રત : ૩૫૦૦ : : સંવત : ૨૦૦૫

ओ३म्
पुस्तक संख्या 6977 / 20
पञ्जिका-संख्या 23642
पुस्तक पर सर्व प्रकार की निशानियां लगाना वर्जित है। कोई सज्जन पन्द्रह दिन से अधिक देर तक पुस्तक अपने पास नहीं रख सकते। अधिक देर तक रखने के लिये पुनः आज्ञा प्राप्त करनी चाहिये।

[સર્વ હક્ક પ્રકાશક સંસ્થાને સ્વાધીન છે.]

મુદ્રક અને પ્રકાશક : ત્રિભુવનદાસ દ૦ ઠક્કર,
સસ્તું સાહિત્ય મુદ્રણાલય, રાયખડ :: **અમદાવાદ**

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

નિવેદન

ભારતના મહાન કવિ, ગાંધીજીના પરમ સ્નેહી અને સહચારી તેમજ જગતમાં વિખ્યાતિ પામેલા શ્રી રવીંદ્રનાથ ટાગોરની વિશ્વવિખ્યાત કૃતિ 'ગીતાંજલિ' (જેને માટે તેમને ૧૯૧૩માં જગદ્દ-ગણ્ય નોબેલ પ્રાઈઝ મળ્યું હતું.) આજે ત્રીસ વર્ષ પછી ગુજરાતી વાચનારી પ્રજાને શ્રી મણિશંકર રત્નજી ભટ્ટ(કાન્ત)ની સરળ અને રસિક ભાષામાં અપાય છે.

હૃદયની ઊંડી ભાવનામાંથી નીકળેલી પ્રાર્થના જગતના ઘણા દેશોમાં શાશ્વત સાહિત્યમાં સ્થાન પામી છે. આપણા દેશમાં શંકરાચાર્યનાં સ્તોત્રો અને ગુરુ નાનકનો 'જપજી' ગ્રંથ તેવી જ કોટિના છે; અને ગીતાંજલિ પણ જેને શું કહેવું આવડે છે તેવા ભક્તના હૃદયમાંથી નીકળેલો

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

પોકાર ઊંચામાં ઊંચી કવિતારૂપે નીકળેલા ઉદ્‌ગાર છે. અહીં તેનો ગદ્ય-અનુવાદ આપ્યો છે.

ગુજરાતના એક મહાન ચિંતક, સાહિત્યકાર અને કવિનો આ ગદ્ય-અનુવાદ ઘણા વખતથી અપ્રાપ્ય હતો. તે વિનાશી કાળના પંજામાંથી બચાવી પ્રજા સમક્ષ 'આમ સાહિત્યશ્રેણી'માં રજૂ કરતાં અમોને આનંદ થાય છે.

આ પુસ્તકના પ્રકાશન માટે આ સંસ્થાને 'ગુરુદેવ'ના પુત્ર શ્રી રથીન્દ્રનાથ ટાગોરની અનુમતિ મળી છે તે માટે ટ્રસ્ટીઓ તેમનો આભાર માને છે.

મુંબઈ,
તા. ૨૭-૫-'૪૯

સસ્તું સાહિત્ય મુદ્રણાલય ટ્રસ્ટના ટ્રસ્ટીઓ વતી
મનુ સૂબેદાર (પ્રમુખ)

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ऋते ज्ञानान्न मुक्तिः
पुस्तक सं०...............
आगत सं०...............
तिथि०...............
गुरुकुल पुस्तकालय कांगड़ी.

ગીતાંજલિ

૧

તેં મને અમર બનાવ્યો છે; એવી તારી લીલા છે. આ ભાંગી જાય તેવા પાત્રને તું ફરીફરીને ખાલી કરે છે અને નિરંતર નવા જીવનથી ભર્યાં કરે છે.

આ બરુની નાની વાંસળીને તું ટેકરીઓ તથા ખીણોની ઉપર ઉઠાવી ગયેલ છે અને તેના દ્વારા નવાંનવાં તાન તેં ઉડાવ્યાં છે.

તારા હાથના અમૃત સ્પર્શથી મારું નાનું હૃદય હર્ષમાં પોતાની સીમાઓને ભૂલી જાય છે અને અવાચ્ય વાણીને જન્મ આપે છે.

તારી અનંત બક્ષિશો આ મારા બહુ નાના હાથ ઉપર જ આવે છે. યુગો ચાલ્યા જાય છે અને છતાં તું વરસાવ્યા કરે છે, અને હજી પણ ભરાવાનું સ્થાન છે.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

૨

જ્યારે તું મને ગાવાનો હુકમ કરે છે ત્યારે એવું લાગે છે કે જાણે મારા હૃદયના અભિમાનથી કકડા થઈ જશે; અને હું તારા વદન તરફ જોઉં છું અને મારી આંખોમાં આંસુ આવે છે.

મારા જીવનમાં જે કંઈ કઠોર અને કર્કશ છે, તે ગળી જઈને એક મધુર સુસ્વર બની જાય છે. અને દરિયાની પાર ઊડતા કોઈ પ્રસન્ન પંખીની માફક મારી આરાધના પાંખો ફેલાવે છે.

હું જાણું છું કે તને મારા ગાનથી આનંદ થાય છે. હું જાણું છું કે માત્ર એક ઉદ્‌ગાતા તરીકે હું તારી સન્મુખ આવું છું.

મારા ગીતની દૂર વિસ્તરતી પાંખની કોરથી તારા ચરણને હું સ્પર્શ કરું છું કે જેને પહોંચવાની તો હું કદાપિ આશા રાખી શકું નહિ.

ગાનના ઉલ્લાસથી મસ્ત થઈને હું મારી જાતને ભૂલી જાઉં છું અને તું કે જે મારો પ્રભુ છે, તેને મિત્ર કહી બોલાવું છું.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

૩

મારા પ્રભુ! તું શી રીતે ગાય છે, તે હું જાણતો નથી. હું નિરંતર અશબ્દ આશ્ચર્યથી સાંભળ્યા કરું છું.

તારા ગાનનો પ્રકાશ દુનિયાને અજવાળે છે. તારા ગાનનો જીવનપ્રાણ આકાશથી આકાશ સુધી સંચરે છે, તારા ગાનનો પવિત્ર પ્રવાહ તમામ પથ્થરની આડશોને ભેદે છે અને આગળ ધસે છે.

તારા ગીતમાં જોડાવાને મારું હૃદય તલસે છે, પણ પ્રયાસ છતાં અવાજ નીકળતો નથી. બોલવાની મારી ઇચ્છા છે, પણ વાણી ગીતમાં ઊતરતી નથી, અને હારી જઈને હું પુકાર કરું છું. અહા! મારા માલિક! તારે ગાનની અનંત જાળમાં તેં મારા હૃદયને કેદી બનાવેલ છે.

૪

મારા જીવનના જીવન! મારાં બધાં અંગો ઉપર તારો જીવંત સ્પર્શ છે, એમ જાણીને મારા શરીરને વિશુદ્ધ રાખવાને હું હમેશાં યત્ન કરીશ.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

બધાં અસત્યોને મારા વિચારથી બહાર રાખવાને હું હમેશાં યત્ન કરીશ; કારણકે હું જાણું છું કે તું તે સત્ય છે કે જેણે મારા મનમાં વિવેકનો પ્રદીપ પ્રગટાવ્યો છે.

બધાં અહિતોને મારા હૃદયમાંથી હાંકી કાઢવાને અને મારી પ્રીતિને કુસુમિત રાખવાને હું હમેશાં યત્ન કરીશ; કારણકે હું જાણું છું કે મારા હૃદયના સૌથી અંદરના મંદિરમાં તારું આસન છે.

અને મારાં કર્મોમાં તને પ્રગટ કરવાનો હું પ્રયાસ કરીશ; કારણકે હું જાણું છું કે જે મને કર્મ કરવાને બળ આપે છે, તે શક્તિ તારી છે.

૫

એક ક્ષણભર, તારે પડખે બેસવાની હું રજા માગું છું. મારા હાથમાં કામ છે, તે હું પછી પૂરાં કરીશ.

તારા વદનનાં દર્શનથી દૂર હોઉં, ત્યારે મારા હૃદયને ક્યાંય ચેન પડતું નથી કે આરામ મળતો નથી; અને મારું કામ મહેનતના એક કિનારાવગરના દરિયામાં છેડાવગરની મજૂરીના જેવું બની જાય છે.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

આજે ગ્રીષ્મઋતુ પોતાના નિશ્વાસો અને કલરવો સહિત મારી બારીએ આવી છે; અને કુસુમની કુંજના દરબારમાં મધુકરો પોતાનું સંગીત કરી રહ્યા છે.

અત્યારે જ તારી સન્મુખ બેસવાનો અને આ અશબ્દ તથા વહી જતા અવકાશમાં જીવન-ના સમર્પણનું ગાન કરવાનો સમય છે.

૬

આ નાના ફૂલને ચૂંટી લે, વાર કર મા! મને બીક લાગે છે કે રખેને તે કરમાઈને ધૂળમાં પડી જશે.

તારી માળામાં ભલે તેને સ્થાન ન મળે; પણ તારા હાથથી દુઃખના સ્પર્શનું માન તો તેને મળવા દે અને તેને ચૂંટી લે. મને બીક લાગે છે કે રખેને મને ખબર પડે તે પહેલાં દિવસ અસ્ત પામી જાય, અને અર્પણનો સમય વીતી જાય.

જો કે આ ફૂલનો રંગ કંઈ ઊંડો નથી, અને તેની વાસ છેક આછી છે, છતાં તારી સેવામાં તેને વાપરવાની કૃપા કર, અને સમય છે ત્યાં તેને ચૂંટી લે.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

૭

મારા ગીતે પોતાના શણગારો દૂર મૂક્યા છે. તેને પોશાક તથા ઘરેણાંનું અભિમાન રહ્યું નથી. ઘરેણાંથી તો આપણા યોગમાં વિક્ષેપ થાય, તે તારી અને મારી વચ્ચે આવે, તેના રણકારમાં તારા ધીમા સ્વર ન સંભળાય.

તારા દર્શનથી મારું કવિ તરીકેનું મિથ્યાભિમાન મરી જાય છે. ઓ કવિઓના સ્વામી! હું તારે ચરણે બેસી ગયો છું. માત્ર મને મારી જિંદગી એક બરુની વાંસળીના જેવી સાદી અને સીધી બનાવવા દે, કે જેને તું સંગીતથી ભરી શકે.

૮

જે કોઈ બાળકને રાજાના ઝભ્ભા પહેરાવ્યા હોય અને ગળામાં રત્નજડિત હાર નાખ્યા હોય, તેને પોતાની રમતમાં જરાી મઝા પડતી નથી; તેનો પોશાક પગલેપગલે તેને આડો આવે છે.

રખેને તે ચિરાઈ જશે, રખેને તે ધૂળ લાગવાથી બગડશે, એવી ચિંતાથી તે દુનિયાથી દૂર રહે છે, અને હાલતાં પણ ડરે છે.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

મા, જો તારું શોભાનું બંધન પૃથ્વીની તંદુરસ્ત ધૂળથી માણસને અલગ રાખે, અને સાધારણ માનવજીવનના મોટા મેળામાં પ્રવેશ કરવાનો હક્ક ખૂંચવી લે, તો તેથી કંઈ લાભ નથી.

૯

ઓ મૂર્ખ, શું તું તારા પોતાના ખભા ઉપર તારી જાતને ઉપાડી જવાનો યત્ન કરે છે? ઓ ભિખારી, શું તું તારે પોતાને બારણે ભીખ માગવા આવ્યો છે?

જે બધું વહવાને સમર્થ છે, તેના હાથ ઉપર તારા બધા બોજા છોડી દે; અને અફસોસમાં કદાપિ પાછો વળી ન જો.

તારી કામના પોતાના શ્વાસથી જે દીવાનો સ્પર્શ કરે છે, તેનો પ્રકાશ તે તરત બૂઝવીનાખે છે. તે અપવિત્ર છે, તેના અસ્વચ્છ હાથથી તારી બક્ષિશો તું ન લે. પવિત્ર સ્નેહથી જે અર્પણ થાય, તેનો જ તું સ્વીકાર કર.

૧૦

અહીં તારું ચરણાસન છે અને તારાં ચરણો પણ અહીં જ વિરમે છે કે જ્યાં ગરીબમાં

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ગરીબ અને સૌથી ઊતરતાંઓ અને ખોવાયેલાંઓ વસે છે.

જ્યારે હું તને પ્રણામ કરવાને યત્ન કરું છું, ત્યારે મારો પ્રણિપાત એટલી ઊંડાઈ સુધી પહોંચી શકતો નથી કે જ્યાં ગરીબમાં ગરીબ અને સૌથી ઊતરતાંઓમાં, અને ખોવાયેલાંઓમાં તારાં ચરણો વિરમે છે.

અભિમાન ત્યાં કદાપિ પહોંચી શકે નહિ, કે જ્યાં ગરીબમાં ગરીબની અંદર અને સૌથી ઊતરતાંઓની અંદર અને ખોવાયેલાંઓની અંદર તું દરિદ્રનાં કપડાં પહેરીને ચાલે છે.

મારું હૃદય તે માર્ગ કદાપિ શોધી શકે નહિ કે જ્યાં ગરીબમાં ગરીબ અને સૌથી ઊતરતાંઓમાં, અને ખોવાયેલાંઓમાં સોબત વગરનાઓની તું સોબત કરે છે.

૧૧

આ ભજન અને ગાયન અને માળા ફેરવવાનું છોડી દે! બધાં દ્વાર બંધ કરીને દેવાલયના આ એકાંત અંધારા ખૂણામાં તું કોની ઉપાસના કરે છે? તારી આંખો ઉઘાડ અને જો, કે તારો ઈશ્વર તારી સન્મુખ નથી!

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

તે તો ત્યાં છે કે જ્યાં ખેડૂત કઠોર ભૂમિને ખેડે છે અને જ્યાં રસ્તો બનાવનાર પથ્થરો ભાંગે છે. તે તડકામાં અને વરસાદમાં તેમની સાથે છે અને તેનાં કપડાં ધૂળથી આચ્છાદિત છે. તારો પવિત્ર ઝભ્ભો ઉતારી નાખ અને તેની માફક ધૂળવાળી ભૂમિ ઉપર આવ!

મોક્ષ? મોક્ષ ક્યાં મળે તેમ છે? આપણા પ્રભુએ પોતે આનંદથી સૃષ્ટિનાં બંધનો ધારણ કર્યાં છે; તે હમેશને માટે આપણા સર્વની સાથે બંધાયેલો છે.

તારા ધ્યાનમાંથી બહાર આવ અને તારાં કુસુમ અને ધૂપ બાજુએ મૂક! તારાં કપડાં ફાટે અને મેલાં થાય, તેમાં શી હરકત છે? તેને મળ, અને મહેનતમાં તથા ભસ્મરના પરસેવામાં તેની પડખે ઊભો રહે.

૧૨

મારી યાત્રા જે વખત લે છે તે લાંબો છે અને તેનો માર્ગ લાંબો છે.

હું પ્રકાશનાં પહેલા કિરણના રથ ઉપર નીકળ્યો, અને અનેક તારાઓ તથા ગ્રહો ઉપર

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar
ગુરુકુલ કાંગડી

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

પગલાં મૂકતાં દુનિયાનાં અરણ્યોમાં થઈને મેં મારો પ્રવાસ જારી રાખ્યો.

જે તારા પોતાની સૌથી પાસે આવે છે, તે માર્ગ સૌથી દૂર છે; અને જે સાધના સ્વરની કેવળ સરળતા તરફ દોરે છે, તે સૌથી કઠિન છે.

પ્રવાસીને પોતાને દ્વારે આવવા સારુ દરેક પરાયે દ્વારે ઠોકવું પડે છે અને આખરે સૌથી અંદરને મંદિરે પહોંચવા સારુ માણસને બધી બહારની દુનિયામાં ભટકવું પડે છે.

મારી આંખો મેં બંધ કરી અને કહ્યું: 'તું અહીં છે,' તે પહેલાં તે ઘણે દૂરદૂર ભટકતી હતી.

'અરે ક્યાં?' એ પ્રશ્ન અને એ પુકાર પીગળીને આંસુનાં હજારો ઝરણ બની જાય છે અને 'હું છું,' એ પ્રત્યયના પ્રવાહથી તમામ દુનિયાને રેલી દે છે.

૧૩

જે ગાન ગાવા હું આવ્યો છું, તે આજ દિવસ સુધી ગવાયા વગરનું રહ્યું છે.

મારા વાદિત્રના તાર બાંધવામાં અને છોડવામાં મેં મારા દિવસો ગુજાર્યા છે.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

તાલ સાચો આવ્યો નથી, શબ્દો બરાબર ગોઠવાયા નથી; માત્ર મારા હૃદયમાં ઇચ્છાની વેદના છે.

કળી ખીલી નથી; માત્ર પવન નિશ્વાસ નાખતો પાસે થઈને વહી જાય છે.

મેં તેનું વદન જોયું નથી, તેમ તેનો અવાજ સાંભળ્યો નથી; માત્ર મારા ઘર આગળના રસ્તા ઉપરથી તેનાં કોમળ પગલાં સાંભળ્યાં છે.

આખો દિવસ ભોંયતળિયે તેનું આસન બિછાવવામાં વીતી ગયો છે; પણ દીવો હજી પ્રગટાયો નથી અને હું તેને મારા ઘરમાં બોલાવી શકતો નથી.

હું તેની સાથે મેલાપની આશામાં જીવું છું; પણ એ મેલાપ હજી થયો નથી.

૧૪

મારી વાસનાઓ ઘણી છે અને મારો પુકાર દયાજનક છે; પણ હમેશાં તેં મને કઠોર ના પાડીને બચાવ્યો છે; અને આ પ્રબળ દયા મારા જીવનમાં ઓતપ્રોત ઊતરી ગયેલ છે.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

જે સાદી મોટી બક્ષિશો તેં મને માગ્યા વગર આપેલી છે, તે માટે તું મને દિનપ્રતિદિન લાયક બનાવે છે: આ આકાશ ને પ્રકાશ; આ શરીર ને જીવન, અને મન અને આ પ્રમાણે અતિશય વાસનાનાં જોખમમાંથી તેં મને બચાવેલ છે.

કેટલીક વાર હું શિથિલ થઈને પડ્યો રહું છું, અને કેટલીક વાર જાગ્રત થઈને મારા લક્ષ્યની શોધમાં ત્વરા કરું છું; પણ નિષ્ઠુર થઈને તું પોતાને મારી આગળથી છુપાવે છે.

વારંવાર મને ના પાડીને અને નિર્બળ અનિશ્ચિત વાસનાના જોખમોમાંથી મને બચાવીને, દિનપ્રતિદિન તું મને તારા પૂર્ણ સ્વીકાર માટે લાયક બનાવે છે.

૧૫

હું અહીં છું, તે માત્ર તારી પાસે ગીત ગાવા સારુ છું. આ તારા ઓરડામાં મારે માટે એક ખૂણામાં બેઠક છે.

તારી દુનિયામાં મારે કશું કામ કરવાનું નથી; મારા નિરુપયોગી જીવનમાંથી ઉદ્દેશ વગરના સ્વરો માત્ર નીકળી શકે છે.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

મધ્યરાત્રિના અંધારા મંદિરમાં તારી નિઃશબ્દ ઉપાસનાની ઘડી વાગે, ત્યારે ઓ મારા સ્વામી ! તારી આગળ ગાવા માટે ઊભા રહેવાની તું મને આજ્ઞા કરજે.

પ્રભાતની હવામાં જ્યારે સોનેરી વીણાના તારનો મેળ થાય, ત્યારે હાજર રહેવાનો હુકમ કરીને મને માન આપજે.

૧૬

આ સંસારના ઉત્સવમાં મને આમંત્રણ મળ્યું છે અને આ પ્રમાણે મારું જીવન ધન્ય થયેલ છે. મારી આંખોએ જોયું છે અને મારા કાનોએ સાંભળ્યું છે.

આ ઉત્સવમાં મારું કર્તવ્ય મારું વાદિત્ર બજાવવાનું હતું, અને મેં બની શક્યું તે બધું કર્યું છે.

હવે હું પૂછું છું કે આખરે એ વખત આવ્યો છે કે જ્યારે હું અંદર જઈ શકું અને તારું વદન જોઈ શકું, ને બોલ્યા વગર પ્રણામ કરી શકું ?

૧૭

હું માત્ર સ્નેહને માટે રાહ જોઉં છું કે જેથી આખરે હું પોતાને તેના હાથમાં સમર્પિત કરી

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

દઉં. એ કારણથી આટલું મોડું થયું છે અને એ કારણથી આવા દોષોનો હું અપરાધી થયો છું.

લોકો મને બરાબર બાંધી લેવા સારુ કાયદાઓ ને કાનૂનો લઈને આવે છે, પણ હું તેમની પાસેથી હમેશાં ખસી જાઉં છું; કારણકે હું માત્ર સ્નેહને માટે રાહ જોઉં છું કે જેથી આખરે હું પોતાને તેના હાથમાં સમર્પિત કરી દઉં.

લોકો મને ઠપકો આપે છે અને મને બેદરકાર કહે છે; તેઓ ખરો ઠપકો આપે છે, એ બાબતમાં મને કશી શંકા નથી.

બજારનો દિવસ પૂરો થયો છે અને ધંધાદારીઓનું તમામ કામ આટોપાયું છે. જેઓ નિરર્થક મને બોલાવવા આવ્યા, હતા તેઓ રીસાઈને પાછા ગયા છે. હું માત્ર સ્નેહને માટે રાહ જોઉં છું કે જેથી આખરે હું પોતાને તેના હાથમાં સમર્પિત કરી દઉં.

૧૮

વાદળાં ઉપર વાદળાં ભરાય છે અને અંધારું થઈ જાય છે. અહા પ્રિયતમ! શા માટે તું મને

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

બહાર દ્વાર પાસે સાવ એકલો રાખી રાહ જોવા દે છે?

બપોરના કામની ઉદ્યોગી ક્ષણોમાં હું સમૂહ-ની સાથે હોઉં છું, પણ આજના અંધારા એકાંત દિવસે તો હું કેવળ તારે માટે આશા રાખું છું.

જો તું મને તારું વદન નહિ દેખાડે, જો તું મને છેક બાજુએ રહેવા દેશે, તો આ લાંબા વરસાદના કલાકો હું શી રીતે વિતાડીશ, તેની મને ખબર પડતી નથી.

ફરફરના આકાશના અંધકારને હું નિહાળ્યા કરું છું અને અસ્થિર પવનની સાથે વિલાપ કરતું મારું હૃદય ભ્રમણ કરે છે.

૧૯

જો તું બોલીશ નહિ, તો હું મારું હૃદય તારા મૌનથી ભરીશ અને તે સહન કરીશ. હું શાંત રહીશ અને તારાઓ સહિત જાગરણ કરતી તથા ધીરજથી મસ્તક નીચું નમાવી બેઠેલી રાત્રિની માફક રાહ જોઈશ.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

પ્રભાત અવશ્ય આવશે, અંધકાર દૂર થશે અને તારો અવાજ આકાશ ભેદીને સોનેરી ઝરણોમાં ઊતરશે.

ત્યારે તારા શબ્દો મારાં પંખીઓના માળામાંના દરેકમાંથી ગીત બનીને ઊડવા લાગશે, અને તારા સ્વરો મારા જંગલની બધી કુંજોમાં ફૂલ બનીને ખીલી નીકળશે.

૨૦

અફસોસ ! જે દિવસે કમળ ખીલ્યું તે દિવસે મારું મન ભ્રમિત હતું; અને મને તેની ખબર પડી નહિ. મારી ટોપલી ખાલી હતી અને ફૂલ ધ્યાન અપાયાવગરનું રહ્યું.

માત્ર ફરીફરીને અમુક શોક મને થઈ આવતો, અને હું સ્વપ્નમાંથી જાગી જતો; તથા દક્ષિણના પવનમાં કોઈ વિલક્ષણ સુવાસની મંદ મધુર ગંધ અનુભવતો.

તે અકલ માધુર્યને લીધે મારું હૃદય ઉત્સુકતાથી દુખવા લાગ્યું અને મને એવું દેખાયું કે તે ગ્રીષ્મનો ઉત્સુક શ્વાસ છે અને પોતાની પૂર્ણતાને શોધી રહ્યો છે.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

તે વખતે મને ખબર નહોતી, કે તે એટલું પાસે છે ને મારું છે, અને આ સંપૂર્ણ માધુર્ય મારા પોતાના હૃદયના ગાંભીર્યમાં ખીલેલું છે.

૨૧

મારે મારી હોડી ચલાવવી જોઈએ. કિનારા ઉપર ધીમા કલાકો વીતી જાય છે, શી મારી દશા !

વસંતે કુસુમો આપવાનું કાર્ય કરીને રજા લીધી છે; અને અત્યારે કરમાયેલાં નકામાં કુસુમોના ભાર સાથે હું રાહ જોઉં છું અને બેસી રહ્યો છું.

મોજાં કોલાહલ કરવા લાગ્યાં છે અને છાયાવાળી ગલીમાં કાંઠા ઉપર પીળાં પાંદડાં ફડફડે છે અને પડે છે.

શી શૂન્યતા ઉપર તમે જોઈ રહ્યા છો ! બીજે કિનારેથી તરી આવતા દૂરના ગીતના સ્વરોની સાથે હવામાં અમુક ચમક પસાર થતી તમને લાગતી નથી ?

૨૨

વરસાદવાળા જુલાઈની ઊંડી છાયામાં ગુપ્ત પગલે તું ચાલે છે, રાતના સરખો નિઃશબ્દ છે અને કોઈ પણ ચોકીદાર તને જોઈ શકતો નથી. પુકાર કરતા પૂર્વના પવનનાં આગ્રહી આવા-

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar
पुस्तकालय गुरुकुल कांगड़ी.

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

હેનોની દરકાર ન કરતાં આજે પ્રભાતે પોતાની આંખો બંધ રાખી છે અને સદા જાગ્રત આસમાની આકાશ ઉપર ઘાટો પડદો ફેલાય છે.

કુંજોનાં ગીતો શમી ગયાં છે અને દરેક ઘરનાં બધાં દ્વાર બંધ છે. આ નિર્જન ગલીમાં એકલો તું પ્રવાસી છે. ઓ મારા એકના એક મિત્ર! મારા પ્રિયતમ! મારા ઘરના દરવાજા ખુલ્લા છે. એક સ્વપ્નની માફક તું પસાર થઈ ન જતો.

૨૩

મારા મિત્ર! આવી તોફાની રાત્રિએ શું તું તારા સ્નેહના પ્રવાસ ઉપર બહાર નીકળ્યો છે? કોઈ નિરાશામાં હોય તેની માફક આકાશ મંદ વિલાપ કરે છે.

આજ રાત્રે મને ઊંઘ આવતી નથી. મારા મિત્ર! હું મારું દ્વાર ફરી ફરીને ઉઘાડું છું અને અંધકાર તરફ નજર નાખું છું.

મારી આગળ હું કશું જોઈ શકતો નથી. મને આશ્ચર્ય થાય છે, કે તારો માર્ગ ક્યાં હશે! મારા મિત્ર! શાહી જેવી કાળી નદીને કયે અંધારે કાંઠે થઈને, ભીષણ જંગલને કયે દૂરને છેડે

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

થઈને, કેવા વિષમ અને ગહન અંધકારમાં થઈને મારી પાસે આવવા સારુ તું માર્ગ કાપી રહ્યો છે?

૨૪

જ્યારે દિવસ પૂરો થયો છે, જ્યારે પંખીઓ ગાતાં નથી અને પવન થાકીને બંધ પડી ગયો છે, ત્યારે જેમ પૃથ્વીને તેં નિદ્રાના ઓઢણાથી વીંટાળી દીધી છે, અને જેમ સાંજને વખતે કરમાતા કમળની પાંખડીઓને તેં કોમળતાથી બંધ કરેલ છે, તેમ મારા ઉપર પણ અંધકારનો ઘાટો પડદો ફેલાવી દે.

તે મુસાફર, કે જેનો ભાતાંનો કોથળો મુસાફરીનો અંત આવ્યા પહેલાં ખાલી થયેલ છે, જેનાં કપડાં ફાટેલાં તથા ધૂળથી ભરાઈ ગયેલાં છે અને જેનું બળ બધું વપરાઈ ગયું છે, તેની શરમ અને ગરીબાઈ દૂર કર; અને તારી માયાળુ રાત્રિના આવરણ નીચે એક ફૂલની માફક તેના જીવનને નવું બનાવ.

૨૫

કાયરપણાની રાત્રિમાં ચાલ હું ભાંજગડ વગર ઊંઘને અધીન થાઉં અને તારા ઉપર વિશ્વાસ રાખું.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

તારી ઉપાસના માટે મારા થાકેલા પ્રાણને નિર્માલ્ય તૈયારી કરવાનો બળાત્કાર ન કરું.

દિવસની થાકેલી આંખો ઉપર જે રાત્રિનો પડદો ઢાળે છે, તે તું છે, કે જેથી જાગ્રત થવાના વધારે તાજા આનંદમાં તેની દૃષ્ટિને નવજીવન મળે.

૨૬

તે આવ્યો, અને મારી બાજુએ બેઠો, પણ હું જાગ્યો નહિ. કેવી દુષ્ટ એ નિદ્રા અને કેવો હું કમનસીબ!

રાત્રિ શાંત હતી, ત્યારે તે આવ્યો; તેની વીણા તેના હાથમાં હતી, અને તેના સ્વરોથી મારાં સ્વપ્નો નાદયુક્ત થયેલાં.

અફસોસ! શા માટે મારી બધી રાત્રિઓ આ પ્રમાણે વ્યર્થ જાય છે? અરે! જેનો શ્વાસ મારી નિદ્રાને સ્પર્શ કરે છે, તેનું દર્શન હું શા વાસ્તે હમેશાં ખોઉં છું?

૨૭

પ્રકાશ? અરે! ક્યાં છે પ્રકાશ? ઇચ્છાના પ્રજ્વલિત અગ્નિથી તેને પ્રગટાવો!

દીવો છે, પણ જ્વાલાની એક શિખા સરખી

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

નથી. મારા હૃદય! શું તારી એ દશા થઈ છે? અરે! એ કરતાં તો મોત તારે માટે હજાર દરજ્જે બહેતર!

વેદના તારું બારણું ઠોકે છે અને તેનો સંદેશો એ છે, કે તારો સ્વામી જાગ્રત છે, અને તે તને રાત્રિના અંધકારમાં થઈને સ્નેહસંમેલન માટે બોલાવે છે.

આકાશ વાદળાંઓથી ઘેરાઈ ગયું છે અને વરસાદ સતત પડ્યા કરે છે. મારી અંદર આ શેનો સંચાર થાય છે, તે હું જાણતો નથી; તેનો અર્થ હું સમજતો નથી.

એક ક્ષણનો વીજળીનો ચમકારો મારી દૃષ્ટિ ઉપર વધારે ગહન અંધકાર ઘસડી લાવે છે, અને રાત્રિનું સંગીત જ્યાં મને બોલાવે છે, તે માર્ગ માટે મારું હૃદય ફાંફાં મારે છે.

પ્રકાશ? અરે! ક્યાં છે પ્રકાશ? ઇચ્છાના પ્રજ્વલિત અગ્નિથી તેને પ્રગટાવો! ગર્જના થાય છે, અને અવકાશમાં ચીસ પાડતો પવન ઘૂમે છે. રાત્રિ કાળા પથ્થરના જેવી અંધારી છે. કલાકોને અંધારામાં વીતવા ન દે. સ્નેહના દીવાને તારા જીવનથી પ્રગટાવ.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

૨૮

બંધનો કઠણ છે, પણ જ્યારે હું તેમને તોડવાનો યત્ન કરું છું, ત્યારે મારું હૃદય દુખે છે.

મારે માત્ર મુક્તિ જોઈએ છીએ, પણ તેને માટે આશા રાખતાં મને શરમ લાગે છે.

મને ખાતરી છે, કે તારી અંદર અમૂલ્ય સમૃદ્ધિ છે, અને તું મારો શ્રેષ્ઠ મિત્ર છે; પણ મારો ઓરડો માત્ર દેખાવનાં જે દ્રવ્યથી ભરાઈ ગયો છે, તેને વાળી કાઢવાની મારામાં હિંમત નથી.

જે કફન મારું આચ્છાદન કરે છે, તે એક ધૂળ અને મૃત્યુનું કફન છે; હું તેને ધિક્કારું છું; છતાં સ્નેહથી આલિંગન આપું છું.

મારાં કરજો મોટાં છે, મારી નિષ્ફળતાઓ પણ મોટી છે, મારી શરમ ગુપ્ત અને ભારે છે; છતાં જ્યારે હું મારા હિત માટે માગવા આવું છું, ત્યારે હું ધાસ્તીથી કંપું છું કે રખેને મારી પ્રાર્થનાનો સ્વીકાર થાય.

૨૯

જેને હું મારા નામથી વીંટાળું છું, તે આ કારાગૃહમાં રડે છે. હું હમેશાં ચોતરફ આ દીવાલ બાંધવામાં રોકાયેલો રહું છું, અને જેમ-

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

જેમ દિનપ્રતિદિન આ દીવાલ આકાશમાં ઊંચી ચડતી જાય છે, તેમતેમ તેની અંધારી છાયામાં હું મારી ખરી સત્તાને જોઈ શકતો નથી.

મને આ દીવાલ માટે અભિમાન છે અને હું તેને ધૂળ તથા રેતીથી છાંદું છું, કે રખેને આ નામમાં એક નાનામાં નાનું છિદ્ર પણ રહી જાય; અને જે સંભાળ હું લઉં છું, તે તમામના બદલામાં મારી ખરી સત્તા હું જોઈ શકતો નથી.

૩૦

મુલાકાતે જવા સારુ હું મારે માર્ગે એકલો બહાર આવ્યો; પણ આ કોણ છે; કે જે નિઃશબ્દ અંધકારમાં મારી પાછળ ચાલે છે?

તેની હાજરીથી બચવા સારુ હું બાજુએ ખસું છું, છતાં તેનાથી હું છૂટો થઈ શકતો નથી.

ગર્વિષ્ઠ ચાલ વડે તે પૃથ્વીમાંથી ધૂળ ઉડાડે છે; જે કંઈ શબ્દ હું બોલું છું, તેની સાથે તે પોતાનો મોટો ઘાંટો ઉમેરે છે.

મારા પ્રભુ! તે મારો પોતાનો નાનો પોતે છે, તેને કશી શરમ નથી; પણ તેની સોબતમાં તારે દ્વારે આવતાં હું શરમાઉં છું.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

૩૧

'કેદી, મને કહે, કે જેણે તને બાંધ્યો, તે કોણ હતો ?'

કેદીએ કહ્યું : 'એ મારો માલિક હતો. મને લાગેલું, કે દોલતમાં અને અધિકારમાં હું દુનિયાના દરેક માણસથી ચડી શકું, અને તેથી જે નાણું મારા રાજાને આપવાનું હતું, તે મેં મારા પોતાના ખજાનામાં એકઠું કર્યું. જ્યારે હું ઊંઘથી વિવશ થયો ત્યારે જે બિછાનું મારા સ્વામીને માટે હતું, તેના પર હું સૂતો, અને જાગતાં મને માલૂમ પડ્યું, કે મારા પોતાના ખજાનાના મકાનમાં હું કેદ થયેલો છું.'

'કેદી મને કહે, કે જેણે આ ભાંગે નહિ તેવી સાંકળ બનાવી, તે કોણ હતો ?'

કેદીએ કહ્યું: 'તે હું હતો, કે જેણે આ સાંકળ ઘણી સંભાળથી ઘડેલી. મેં ધારેલું કે મારી જિતાય નહિ તેવી શક્તિથી હું દુનિયાને બંધનમાં રાખી શકીશ, અને પોતે હરકત વગર છૂટો રહી શકીશ. આ પ્રમાણે રાતે અને દિવસે મોટા તાપથી અને ક્રૂર કઠોર ઘા મારીને મેં આ સાંકળનું કામ કર્યા કર્યું. આખરે જ્યારે

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

કામ થઈ રહ્યું અને આંકડા પૂરા તથા ભાંગે નહિ તેવા થયા, ત્યારે મને માલૂમ પડયું, કે હું પોતે જ તેના બંધનમાં સપડાયો છું.'

૩૨

આ દુનિયામાં જેઓ મને ચાહે છે તેઓ મને બરાબર પકડી રાખવા બધાં સાધનોથી યત્ન કરે છે; પણ તારા સ્નેહની વાત જુદી છે. તારો સ્નેહ તેમના કરતાં મહત્તર છે અને છતાં તું મને છૂટો રાખે છે.

રખેને હું તેમને ભૂલી જાઉં, તેટલા માટે તેઓ મને એકલો રાખવાની કદાપિ હિંમત કરતાં નથી; પણ દિવસ પછી દિવસ વીતે છે અને તું દેખાતો નથી.

જો મારી પ્રાર્થનાઓમાં હું તને ન બોલાવું, જો મારા હૃદયમાં હું તને ન રાખું, તોપણ મારે માટેનો તારો સ્નેહ મારા સ્નેહને માટે હમેશાં રાહ જુએ છે.

૩૩

જ્યારે સૂર્યોદય થયો, ત્યારે તેઓ મારા ઘરમાં આવ્યા અને બોલ્યાઃ કે 'અમે અહીં થોડામાં થોડી જગ્યા રોકીશું.'

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

તેમણે કહ્યું: 'અમે તમને તમારા ઈશ્વર-ની ઉપાસનામાં મદદ કરશું, અને તેની કૃપાનો માત્ર અમારો પોતાનો ભાગ નમ્રતાથી સ્વીકારશું;' અને પછી તેમણે એક ખૂણામાં પોતાની બેઠક કરી, અને તેઓ શાંત તથા ગરીબ જેવા બેસી રહ્યા.

પણ રાત્રિના અંધકારમાં મને માલૂમ પડે છે, કે તેઓ જોરાવર અને તોફાની બનીને મારા પવિત્ર મંદિરમાં ઘૂસે છે, અને દુષ્ટ લોભથી ઈશ્વરની વેદીમાંથી અર્પણોનું હરણ કરે છે.

૩૪

મારો એટલો અલ્પ શેષ માત્ર રહેવા દે, કે જે વડે હું તને મારો સર્વ કહી શકું.

મારી ઇચ્છામાંથી માત્ર એટલી અલ્પ શેષ રહેવા દે, કે જેથી હું તને દરેક બાજુએ અનુભવું, દરેક વસ્તુમાં તારી પાસે આવું અને દરેક ક્ષણે મારો સ્નેહ તને અર્પણ કરું.

મારો એટલો અલ્પ શેષમાત્ર રહેવા દે, કે જેથી હું તને કદાપિ છુપાવું નહિ.

મારી બેડીઓનો એટલો અલ્પ શેષ માત્ર રહેવા દે, કે જે વડે તારી ઇચ્છાની સાથે હું

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

બંધાયેલો છું, ને તારો ઉદ્દેશ મારા જીવનમાં સિદ્ધ થાય છે અને એ તારા સ્નેહની બેડી છે.

૩૫

જ્યાં મન ભયથી રહિત છે અને મસ્તક ઊંચું રખાય છે.

જ્યાં જ્ઞાન ને મુક્તિ છે.

જ્યાં સંકુચિત સાંસારિક દીવાલોથી દુનિયાના કાડા થયેલા નથી.

જ્યાં સત્યના ગાંભીર્યમાંથી શબ્દો બહાર આવે છે.

જ્યાં અવિરત પ્રયત્ન પૂર્ણતા તરફ પોતાના હાથ લંબાવે છે.

જ્યાં વિચારશક્તિનું નિર્મળ ઝરણ નિર્જીવ ટેવની શુષ્ક રણરેતીમાં લુપ્ત થયેલ નથી.

જ્યાં તારા વડે મન નિરંતર વિસ્તરતા વિચારમાં અને કર્મમાં આગળ દોરાય છે—

એ મોક્ષના સ્વર્ગમાં, ઓ મારા પિતા! મારા દેશને જાગ્રત થવા દે.

૩૬

મારા સ્વામી! તારી પાસે આ મારી પ્રાર્થના છે:

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

મારા હૃદયની પામરતાનાં મૂળ ઉપર ઘા કર, ઘા કર.

મારા આનંદ અને શોક સહેલાઈથી સહન કરવાનું મને બળ આપ.

મારા સ્નેહને સેવામાં સફળ બનાવવાનું મને સામર્થ્ય આપ.

મને એવી શક્તિ આપ કે ગરીબને હું કદાપિ તિરસ્કાર ન કરું, કે ઉદ્ધત બળવાનો આગળ ઘૂંટણ ન નમાવું.

મને એવું બળ આપ કે નિત્યની નિર્માલ્ય વાતોથી હું મારા મનને ઉન્નત કરી શકું.

અને મને એવું સામર્થ્ય આપ, કે હું સ્નેહથી મારું બળ તારી ઇચ્છાને અધીન કરી શકું.

૩૭

મને લાગેલું, કે મારી શક્તિની છેલ્લી સીમા આવતાં મારી યાત્રાનો પણ અંત આવ્યો છે, મારી આગળનો માર્ગ બંધ છે, સાથે લીધેલો ખોરાક ખૂટી ગયો છે, અને કોઈક નિઃશબ્દ એકાંત સ્થાનમાં આશ્રય લેવાનો વખત આવી ચૂક્યો છે.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

પણ મને માલૂમ પડે છે, કે તારી ઇચ્છા મારી અંદર કશા અંતને જાણતી નથી. અને જ્યારે જૂના શબ્દો જીભ ઉપર લય પામે છે, ત્યારે હૃદયમાંથી નવા સ્વરો સ્ફૂરી આવે છે; અને જ્યાં જૂના માર્ગો લુપ્ત થાય છે; ત્યાં નવો દેશ તેના ચમત્કારો સહિત પ્રગટ થાય છે.

૩૮

મને તારી જરૂર છે, માત્ર તારી જરૂર છે, એ જપ મારા હૃદયને નિરંતર કરવા દે. જે ઇચ્છાઓ મને દિવસ અને રાત વ્યગ્ર કરે છે, તે બધી ખોટી અને પોલી છે.

જે પ્રમાણે રાત્રિ પોતાના અંધકારમાં પ્રકાશ માટેની પ્રાર્થનાને છુપાવી રાખે છે, તે જ પ્રમાણે મને ભાન થયા વગર અંતરના ગહનમાં એવો પુકાર ચાલે છે કે મને તારી જરૂર છે, માત્ર તારી જરૂર છે.

જે પ્રમાણે તોફાન શાંતિની સામે પોતાના બધા જોરથી અથડાય છે, ત્યારે પણ શાંતિમાં પોતાના અંતને શોધે છે; તે જ પ્રમાણે મારો બળવો તારા સ્નેહની સામે અથડાય છે અને

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

તે છતાં પુકારે છે, કે મને તારી જરૂર છે, માત્ર તારી જરૂર છે.

૩૯

જ્યારે હૃદય કઠોર અને શુષ્ક થઈ જાય, ત્યારે મારા ઉપર દયાની વૃષ્ટિ સાથે આવ.

જ્યારે જીવનમાંથી લાવણ્ય લુપ્ત થાય, ત્યારે ગીતના ઉછાળા સાથે આવ.

જ્યારે તોફાની કામ ચોતરફ કોલાહલ કરી મૂકે અને તેની પારની વસ્તુઓ તરફ મને બંધ કરી દે, ત્યારે ઓ મારા નિઃશબ્દતાના સ્વામી! તારી શાંતિ અને સ્વસ્થતા સહિત મારી પાસે આવ.

જ્યારે મારું નિર્માલ્ય હૃદય વિવશ થઈ એકાદ ખૂણામાં ભરાઈ બેસે, ત્યારે ઓ મારા રાજા! બારણું તોડી નાખ અને એક રાજાના ઠાઠથી આવ.

જ્યારે કામના ભ્રમથી અને ધૂળથી મનને અંધ બનાવે, ત્યારે ઓ પવિત્ર અને અનિદ્ર પ્રભુ! તારા પ્રકાશ અને તારી ગર્જના સહિત આવ.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

૪૦

ઓ મારા ઈશ્વર! દિવસોના દિવસો વીતી ગયા, પણ મારા શુષ્ક હૃદયમાં વૃષ્ટિ થયેલ નથી. ક્ષિતિજ ભયંકર લાગે તેવી ઉઘાડી છે, કોમળ વાદળાંનું પાતળામાં પાતળું આચ્છાદન નથી, તેમ દૂર પણ ઠંડું ઝાપટું પડ્યું હોય, એવી લેશ માત્ર નિશાની નથી.

જો તારી ઇચ્છા હોય, તો મૃત્યુથી કાળું દેખાતું તારું ક્રોધનું તોફાન મોકલ; અને વીજળીના ફટકા મારીને આકાશને એક છેડાથી બીજા છેડા સુધી ચોંકાવી દે.

પણ ઓ મારા પ્રભુ! આ વ્યાપક નિઃશબ્દ તાપને તો પાછો ખેંચી લે, કે જે શાંત, તીક્ષ્ણ અને ક્રૂર છે, તથા હૃદયને ભયંકર નિરાશાથી બાળી મૂકે છે.

પિતાના ક્રોધને દિવસે માતાના અશ્રુપૂર્ણ દેખાવના જેવા કૃપાના વાદળાને ઉપરથી નીચે ઊતરવા દે.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

૪૧

ઓ મારા સ્નેહી! એ સૌની પાછળ તું ક્યાં ઊભો રહે છે અને છાયાઓમાં પોતાને છુપાવે છે? અવસ્તુ ગણીને તેઓ તને ધક્કા મારે છે, અને ધૂળવાળે માર્ગે તારે પડખે થઈને ચાલ્યા જાય છે. હું તારે માટે મારાં અર્પણો પાથરીને કલાકો સુધી રાહ જોતાં થાકી જાઉં છું. રાહદારીઓ આવીને એક પછી એક મારાં ફૂલ લે છે અને મારી ટોપલી લગભગ ખાલી થઈ ગઈ છે.

સવારનો વખત અને બપોર વીતી ગયેલ છે. સાંજની છાયામાં મારી આંખો ઊંઘથી ઘેરાય છે. ઘેર જતા માણસો મારા તરફ નજર કરે છે, સ્મિત કરે છે, અને મને શરમ આવે છે. હું કોઈ ભિખારણ છોકરીની માફક બેસું છું, વદન ઉપર ચાદર ખેંચું છું, અને જ્યારે તેઓ પૂછે છે કે 'તારે શું જોઈએ છીએ,' ત્યારે આંખ નીચી ઢાળી દઉં છું તથા તેમને કશો જવાબ આપતી નથી.

અરે! હું તેમને કેવી રીતે કહી શકું, કે હું તારે માટે રાહ જોઉં છું, અને તેં આવવાનું

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

વચન આપ્યું છે? શરમને લીધે હું તેમને કેમ કહી શકું, કે દાયજા તરીકે હું આ ગરીબાઈને રાખું છું? અહા! આ અભિમાનને હું મારા હૃદયના ગુપ્ત ભાગમાં ભેટું છું.

હું ઘાસ ઉપર બેસું છું અને આકાશ તરફ નિહાળું છું, અને તારા આગમનની અચાનક વિભૂતિનાં સ્વપ્ન જોઉં છું: બધા દીવા ઝબકતા હશે, સોનેરી વાવટા તારી ગાડી પર ફરકતા હશે, અને જ્યારે માર્ગની બાજુના માણસો જોશે કે તું તારી બેઠકથી નીચે ઊતરે છે, મને ધૂળમાંથી ઉઠાડે છે, ગ્રીષ્મના વાયુમાં લતાની માફક શરમ અને અભિમાનથી કંપતી આ મલિન ભિખારણ છોકરીને પોતાને પડખે બેસાડે છે, ત્યારે તેઓ ચકિત થશે.

પણ વખત ચાલ્યો જાય છે અને તારા રથનાં પૈડાંનો કશો અવાજ હજી સંભળાતો નથી. ઘણાંએ સાજન કોલાહલ, બૂમો અને ઝગઝગાટ સાથે પસાર થાય છે. શું તું જ અશબ્દ અને એ સૌની પાછળ છાયામાં ઊભો રહીશ? શું હું જ રાહ જોઈશ, રડીશ અને વ્યર્થ આકાંક્ષામાં હૃદયને થકવી નાખીશ?

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

૪૨

પ્રભાતમાં વહેલું એમ ધીમેથી બોલાયું હતું કે આપણે એક હોડીમાં મુસાફરી કરીશું, માત્ર તું અને હું, તથા કોઈ દેશ તરફ નહિ, તેમ કોઈ હેતુ માટે નહિ, એવી આ આપણી યાત્રાની વાત દુનિયામાં કોઈ પણ માણસ જાણશે નહિ.

એ કિનારાવગરના સાગરમાં, તું ચૂપ રહીને સાંભળતાં સ્મિત કરતો હોઈશ, તેથી મોજાંઓ જેવાં સ્વતંત્ર અને શબ્દોના તમામ બંધનોથી મુક્ત મારાં ગીતો સ્વરોમાં ઊછળશે.

શું એ વખત હજી આવ્યો નથી? શું કર્મ કરવાનાં હજી બાકી છે? જો કિનારા પર સાંજ પડી ચૂકી છે, અને ઝાંખા થતા પ્રકાશમાં દરિયાનાં પંખીઓ પોતાના માળાઓ તરફ ઊડી આવે છે.

કોને ખબર છે કે ક્યારે સાંકળ ઊપડશે, અને સૂર્યાસ્તના છેલ્લા ઝબકારાની માફક હોડી રાત્રિમાં અદૃશ્ય થશે?

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

૪૩

એક દિવસ એવો હતો કે જ્યારે હું તારે માટે તૈયાર રહેતો નહોતો; અને સાધારણ સમૂહના એક માણસની માફક મારા હૃદયમાં અનામંત્રિત પ્રવેશ કરીને, ઓ મારા રાજા! મારી અજાણમાં તેં મારા જીવનની અનેક ચંચલ ક્ષણો ઉપર સનાતનતાની મુદ્રા મારી દીધી.

અને આજે જ્યારે અકસ્માતથી તે મને મળી આવે છે, અને હું તારી સહી જોઉં છું, ત્યારે મને માલૂમ પડે છે કે મારા ભુલાયેલા ક્ષુલ્લક દિવસોના હર્ષો અને શોકોની સ્મૃતિ સાથે મિશ્ર થઈને તેઓ ધૂળમાં છિન્નભિન્ન પડી રહી છે.

ધૂળમાં મારી બાલિશ ક્રીડાની તેં અવગણના કરેલી નહિ, અને મારા રમતના ઓરડામાં મેં જે પગલાં સાંભળેલાં, તે જ એક તારાથી બીજા તારા સુધી પ્રતિધ્વનિત થાય છે.

૪૪

જ્યાં છાયા પ્રકાશને નસાડે છે, જ્યાં ઉનાળા પછી વરસાદ આવે છે, ત્યાં માર્ગની બાજુમાં બેસીને આ પ્રમાણે રાહ જોવી અને અવલોકન કરવું, એ મારો આનંદ છે.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

અજાણ્યાં આકાશોમાંથી સમાચાર લઈને દૂતો આવે છે, મને સલામ કરે છે અને ત્વરાથી માર્ગમાં ચાલ્યા જાય છે. મારું હૃદય અંદરથી પ્રસન્ન છે અને ચાલતી હવાનો શ્વાસ મધુર છે.

પ્રભાતથી અંધારું થાય ત્યાંસુધી હું અહીં મારા દ્વાર આગળ બેસું છું, અને જાણું છું કે અચાનક તે ધન્ય ક્ષણ આવશે, કે જ્યારે હું જોઈ શકીશ.

દરમિયાન હું સ્મિત કરું છું અને એકલો-એકલો ગાઉં છું; દરમિયાન આશાની સુવાસથી હવા ભરાતી જાય છે.

૪૫

તમે શું તેનાં નિઃશબ્દ પગલાં સાંભળ્યા નથી ? તે આવે છે, આવે છે, હમેશાં આવે છે.

દરેક ક્ષણે અને દરેક યુગમાં, દરેક દિવસે અને દરેક રાત્રિએ તે આવે છે, આવે છે, હમેશાં આવે છે.

મનની અનેક સ્થિતિઓમાં મેં અનેક ગીત ગાયાં છે, પણ તેના બધા સ્વરોમાં નિરંતર એ જ પુકાર થયેલ છે કે 'તે આવે છે, આવે છે, હમેશાં આવે છે.'

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

પ્રકાશિત એપ્રિલના સુગંધી દિવસોમાં જંગલના માર્ગમાં થઈને તે આવે છે, આવે છે, હમેશાં આવે છે.

જુલાઈની રાત્રિઓના વરસાદવાળા અંધકારમાં વાદળાંઓના ગર્જના કરતા રથ ઉપર તે આવે છે, આવે છે, હમેશાં આવે છે.

શોક પછી શોકમાં તેનાં પગલાં મારા હૃદય ઉપર પડે છે અને તેનાં ચરણોનો સોનેરી સ્પર્શ મારા આનંદને પ્રકાશિત કરે છે.

૪૬

કેટલા લાંબા વખતથી તું મને મળવા માટે હમેશાં વધારે પાસે આવતો જાય છે, એ હું જાણતો નથી. તારા સૂર્ય અને તારા તને મારાથી હમેશાંને માટે ગુપ્ત કદાપિ રાખી શકે નહિ.

ઘણી યે સવારે અને સાંજે તારાં પગલાં સંભળાયાં છે, તારો દૂત મારા હૃદયની અંદર આવ્યો છે અને તેણે મને ગુપ્તમાં બોલાવેલ છે.

આજે શા માટે મારું સમગ્ર જીવન ચલાયમાન થયું છે, અને તરલ આનંદની લાગણી મારા હૃદયમાં થઈને પસાર થાય છે, એ હું જાણતો નથી.

પુસ્તકાલય
CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar
ગુરુકુલ કાંગડી

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

એમ લાગે છે, કે જાણે મારું કામ સમેટી લેવાનો વખત આવ્યો છે; અને હવામાં તારા મધુર સાન્નિધ્યની આછી સુવાસ મને લાગે છે.

૪૭

તેને માટે વ્યર્થ રાહ જોવામાં રાત્રિ લગભગ વીતી ગઈ છે. મને ધાસ્તી લાગે છે, કે જ્યારે હું થાકીને ઊંઘી ગયો હોઉં, ત્યારે સવારમાં રખેને તે અચાનક મારે દ્વારે આવે. ઓ મિત્રો! તેને માટે માર્ગ ખુલ્લો રાખજો, તેને ના પાડશો નહિ.

જો તેનાં પગલાંના અવાજથી હું જાગું નહિ, તો મારી વિનતિ છે, કે મને જગાડવાને યત્ન કરશો નહિ. પક્ષીઓના કોલાહલવાળા ગીતથી, કે પ્રભાતના પ્રકાશના ઉત્સવમાં પવનના તોફાનથી મારી ઊંઘ ખંડિત થાય, એવી મારી ઇચ્છા નથી. મારો પ્રભુ અચાનક મારે દ્વારે આવે, તોપણ મને અવિચ્છિન્ન ઊંઘવા દેજો.

અહા! મારી ઊંઘ, કિંમતી ઊંઘ કે જે ઊડી જવા સારુ માત્ર તેના સ્પર્શની રાહ જુએ છે! અહા! મારી મીંચેલી આંખો, કે જે, જ્યારે નિદ્રાના અંધકારમાંથી નીકળતા સ્વપ્નની માફક

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

તે મારી આગળ ઊભો રહેશે, ત્યારે તેના સ્મિત-પ્રકાશ તરફ જ પોતાનાં પોપચાં ઉઘાડશે.

બધા પ્રકાશો અને બધાં રૂપોમાં પ્રથમ તરીકે તે મારી દૃષ્ટિ આગળ પ્રગટ થાઓ! મારા જાગ્રત આત્માને આનંદની પહેલી લહરી તેના દૃષ્ટિપાતમાંથી મળો! મને મારું ભાન આવે, કે તરત હું તેની પાસે પાછો જાઉં, એમ થાઓ!

૪૮

પ્રભાતની શાંતિના સાગર ઉપર પક્ષીઓનાં ગીતનાં મોજાં ઊછળતાં હતાં, રસ્તાની બાજુ પરનાં બધાં પુષ્પો પ્રસન્ન હતાં અને વાદળાંઓની ફાટમાંથી સુવર્ણની સમૃદ્ધિ વેરાતી હતી; પણ અમે અમારે માર્ગે ચાલ્યાં જતાં હતાં તેમ જ કશું ધ્યાન આપતાં નહોતાં.

અમે કોઈ આનંદી ગીત ગાયેલાં નહિ કે રમેલાં નહિ; અમે સાટું કરવા સારુ ગામડે ગયેલાં નહિ; અમે એક શબ્દ બોલેલાં નહિ કે હસેલાં નહિ; અમે રસ્તામાં ખોટી થયેલાં નહિ. વખત જતો ગયો, તેમતેમ ચાલવામાં અમે ઉતાવળ કરેલી.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

સૂર્ય મધ્ય આકાશ સુધી ચડ્યો અને પારેવાં છાયામાં કલરવ કરવા લાગ્યાં. બપોરની ગરમ હવામાં કરમાયેલાં પાંદડાં નાચતાં ને ચકરાવો લેતાં હતાં. વડની છાયામાં ભરવાડ ઊંઘતો અને સ્વપ્ન જોતો હતો; અને હું પણ પાણી પાસે બેઠો, તથા મારા થાકેલા અવયવોને મેં ઘાસ ઉપર લાંબા કર્યા.

મારા સોબતીઓ તિરસ્કારથી મારી તરફ હસ્યા; તેમણે પોતાનાં મસ્તક ઊંચાં રાખ્યાં, અને તેઓ ત્વરાથી ચાલતા થયા; તેમણે બિલકુલ પાછળ જોયું નહિ, કે આરામ લીધો નહિ અને દૂર આસમાની આભાસમાં તેઓ અદૃશ્ય થયા. તેઓ ઘણાં બીડો ને ઘણી ટેકરીઓ વટાવી ગયા અને અજાણ્યા દૂરના દેશોમાં થઈને પસાર થયા. છેડાવગરના માર્ગમાં પ્રવાસ કરનારી ઓ શૂરવીર સેના! તમને હું ધન્યવાદ આપું છું. પરિહાસ અને નિંદાથી મને ઉઠાડવાને યત્ન થયેલો, પણ મારા તરફથી તેમને કશો પ્રતિધ્વનિ મળેલો નહિ. એક પ્રસન્ન માનહાનિના ગહનમાં, એક ઝાંખા આનંદની છાયામાં હું ભૂલો પડ્યો, એમ મેં માની લીધું.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

સૂર્યે જેમાં ભરત ભર્યું હતું. એવા લીલા અંધકારની શાંતિ ધીમેધીમે મારા હૃદય ઉપર પથરાઈ ગઈ. મેં શા વાસ્તે પ્રવાસ કર્યો હતો, તે હું ભૂલી ગયો અને બિલકુલ સામે થયા વગર છાયા અને ગીતોની ભૂલવણીમાં મેં મારા મનને નિમગ્ન થવા દીધું.

આખરે જ્યારે હું ઊંઘમાંથી જાગ્રત થયો અને આંખો ઊઘડી, ત્યારે મેં જોયું કે તારા સ્મિતથી મારી નિદ્રાને ભરી દેતો તું મારી પાસે જ ઊભો છે. કેટલી મને ધાસ્તી હતી, કે માર્ગ લાંબો અને કંટાળા ભરેલો નિવડશે, અને તારા સુધી પહોંચતા કઠણ પ્રયાસ કરવા પડશે!

૪૯

તમે તમારા સિંહાસનથી નીચે ઊતર્યા અને મારા ઘરના દ્વાર પાસે આવીને ઊભા રહ્યા.

હું કેવળ એકલો એક ખૂણામાં ગાતો હતો, એ સ્વર તમારે કાને પડ્યો. તમે નીચે ઊતર્યા અને મારા ઘરના દ્વાર પાસે ઊભા રહ્યા.

તમારા દીવાનખાનામાં ઘણા ઉસ્તાદો છે, દરેક કલાકે ત્યાં ગીતો ગવાયા કરે છે; પણ આ શિખાઉના સાદા ગાનથી તમારા સ્નેહ પર

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

અસર થઈ. એક કરુણ નાનો ધ્વનિ દુનિયાના મહાન સંગીતની સાથે મિશ્ર થયો અને ઇનામ સારુ એક ફૂલ લઈને તમે નીચે ઊતર્યાં અને મારા ઘરના દ્વાર પાસે ઊભા રહ્યા.

૫૦

હું ગામડાને માર્ગે દ્વારેદ્વારે ભિક્ષા માગવા ગયો હતો, ત્યાં એક ભવ્ય સ્વપ્ન સરખો તારો સોનેરી રથ દૂર દેખાયો ને મને આશ્ચર્ય થયું, કે આ રાજાઓનો રાજા કોણ હશે!

મારી આશાઓ ઊંચી ચડી ને મને લાગ્યું કે મારા બૂરા દિવસોનો અંત આવ્યો; તથા માગ્યા વગર ભિક્ષા અપાવાની તથા ચોતરફ ધૂળમાં દ્રવ્ય વેરાવાની રાહ જોતો હું ઊભો રહ્યો.

જ્યાં હું ઊભો હતો ત્યાં રથ અટક્યો. તારી દૃષ્ટિ મારા પર પડી, અને તું સ્મિત કરતો નીચે આવ્યો. મને લાગ્યું કે મારા જીવનનું સુભાગ્ય આખરે આવી પહોંચ્યું છે. પછી અચાનક તેં તારો જમણો હાથ લાંબો કર્યો અને કહ્યું: 'તારે મને શું આપવાનું છે?'

અહા! એક ભિખારી પાસે માગવા સારુ રાજા હાથ લાંબો કરે, એ કેવી મશ્કરી! હું

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ગભરાઈ જઈને અનિશ્ચિત ઊભો રહ્યો. પછી મારી ઝોળીમાંથી મેં ધીમેધીમે એક નાનામાં નાનો અનાજનો કણ કાઢ્યો અને તે તને આપ્યો.

પણ દિવસને અંતે ભોંયતળિયા ઉપર જ્યારે મેં મારી ઝોળી ખાલી કરી, ત્યારે એ નિર્માલ્ય ઢગલામાં એક અતિશય નાની સોનાની કણી જોઈને મને કેટલું બધું આશ્ચર્ય લાગ્યું! હું અતિ-શય રડ્યો, અને ઇચ્છવા લાગ્યો કે તને મારું સર્વસ્વ આપવા જેટલી જો મારામાં છાતી હોત, તો કેવું સારું?

૫૧

રાત્રિ અંધારી થઈ ગઈ. અમારાં દિવસનાં કર્તવ્યો પૂરાં થયાં હતાં. અમને લાગેલું કે રાત્રિએ આવનાર છેલ્લો મહેમાન આવી ગયેલ છે. ગામમાં બધાં દ્વારો બંધ થયેલાં, માત્ર કેટલાકે કહ્યું, કે રાજા આવનાર હતા. અમે હસ્યા અને બોલ્યા: 'નહિ, એ સંભવિત નથી.'

એમ લાગ્યું, કે જાણે બારણું કોઈ ઠોકે છે; અને અમે કહ્યું: એ પવન વગર બીજું કશું નથી. અમે દીવા ઠારી નાખ્યા ને સૂવાની તૈયારી કરી. માત્ર કેટલાકે કહ્યું: 'એ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

રાજાનો દૂત છે!' અમે હસ્યા અને બોલ્યા: 'નહિ, એ પવન હોવો જોઈએ!'

રાત્રિની મધ્યમાં એક અવાજ આવ્યો. અમે ઊંઘમાં ધાર્યું કે એ દૂરની ગર્જના હશે. પૃથ્વી ધ્રૂજી, દીવાલો કંપી અને અમારી ઊંઘમાં વિક્ષેપ થયો. માત્ર કેટલાકે કહ્યું કે એ પૈડાંનો અવાજ છે. અમે ઊંઘથી ઢળી જતાં બડબડ્યા: 'નહિ એ વાદળાંનો ગડગડાટ હોવો જોઈએ!'

રાત્રિ હજી અંધારી હતી, ત્યાં નગારું વાગ્યું. અવાજ આવ્યો, કે 'જાગ્રત થાઓ! વિલંબ ન કરો!' અમે અમારા હાથ અમારાં હૃદયો પર દાબ્યા ને ધાસ્તીથી ધ્રૂજવા લાગ્યા. કેટલાકે કહ્યું 'જુઓ! પેલો રાજાનો વાવટો છે!' અમે ઊભા થઈ ગયા ને પુકારી ઊઠ્યા: 'વિલંબ માટે બિલકુલ વખત નથી!'

રાજા આવેલ છે, પણ દીવા ક્યાં છે? હાર ક્યાં છે? તેને બેસાડવા માટે સિંહાસન ક્યાં છે? અરે. શરમ! અરે છેક જ શરમ! દીવાનખાનું ક્યાં છે? શોભા ક્યાં છે? કોઈકે કહ્યું છે, કે 'આ પુકાર વ્યર્થ છે! ખાલી હાથથી તેનો સત્કાર કર, તારા બિલકુલ સાદા ઓરડાઓમાં તેને દોરી જા!'

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

બારણાં ઉઘાડો, શંખો વગાડો! રાત્રિના ગહનમાં આપણા અંધારા ખંડેર જેવા ઘરનો રાજા આવેલ છે. આકાશમાં મેઘ ગર્જના કરે છે. અંધકાર વીજળીથી થરથરે છે. તારી ફાટીતૂટી સાદડી બહાર લાવ અને આંગણામાં પાથર. તોફાનની સાથે અચાનક ભયંકર રાત્રિનો આપણો રાજા આવેલ છે.

૫૨

મેં ધારેલું, કે તારા કંઠમાં જે ગુલાબનો હાર હતો, તે હું તારી પાસેથી માગી લઈશ, પણ મારી હિંમત ચાલી નહિ. આ પ્રમાણે હું સવાર માટે રાહ જોવા લાગી, જ્યારે તું વિદાય થાય ત્યારે બિછાના પરથી થોડી પાંખડી મળી આવે. અને એક ભિખારીની માફક હું પ્રભાતમાં શોધ કરવા લાગી કે કદાચ એક કે બે પાંખડી જ મળી જાય.

અરેરે! આ મને શું મળે છે? તારા સ્નેહની કંઈ નિશાની રહી છે? નથી કોઈ ફુલ કે નથી તેજાના, કે નથી કોઈ સુગંધી પાણીનો કૂજો. એ તારી મોટી તલવાર છે, જ્વાલાના જેવી ચકચકિત અને વજ્રના જેવી વજનદાર. સવાર-

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

નો તરુણ પ્રકાશ બારીમાં થઈને આવે છે અને તારા બિછાના પર વિસ્તરે છે. પ્રભાતનું પક્ષી કિલકિલાટ કરે છે, અને પૂછે છે: ' બાઈ, તને શું મળ્યું ? ' નહિ, એ કોઈ ફૂલ નથી, તેજાના નથી કે સુગંધી પાણીનો કૂજો નથી. એ તારી ભયંકર તલવાર છે.

હું બેસું છું અને આશ્ચર્યથી વિચારું છું, કે તારી આ બક્ષિશ તે શી છે. મને કોઈ એવી જગ્યા મળતી નથી, કે જ્યાં હું તેને સંતાડું. હું એવી નિર્બલ છું, કે તેને લટકાવતાં શરમાઉં છું. અને જ્યારે હું તેને મારી છાતી સરસી દાબું છું, ત્યારે મને કષ્ટ થાય છે. છતાં વેદનાના ભારના આ માનને, આ તારી બક્ષિશને હું મારા હૃદયમાં સાચવી રાખીશ.

અત્યાર પછી આ દુનિયામાં મારે માટે કશી બીક રહેશે નહિ, મારા તમામ વિરોધમાં તું વિજયી થઈશ. તેં મૃત્યુને મારા સોબતી તરીકે રાખેલ છે, હું તેને મારા જીવન વડે તાજ પહેરાવીશ. મારાં બંધનો કાપી નાખવા તારી તલવાર મારી સાથે છે અને દુનિયામાં મારે માટે કશી બીક રહેશે નહિ.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

અત્યારથી હું તમામ ક્ષુદ્ર શૃંગારોનો ત્યાગ કરું છું, મારા હૃદયના સ્વામી! હવે પછી હું કદાપિ ખૂણાઓમાં બેસીને રાહ જોઈશ નહિ કે રડીશ નહિ; તેમ વર્તનમાં લાજ કે સૌમ્યતા બતાવીશ નહિ. તેં તારી તલવાર મને આભૂષણ માટે આપી છે, તો હવે ઢીંગલીનાં ઘરેણાં મારે ન જોઈએ!

૫૩

તારાઓથી વિભૂષિત અને અસંખ્ય રંગનાં જવાહિરો જેમાં કુશળતાથી જડેલાં છે, એવી તારી પોંચી સુંદર છે. પણ મને તારી તલવાર એ કરતાં પણ વધારે સુંદર લાગે છે; કારણકે તેનો વીજળીના સરખો વાંક, સૂર્યાસ્તના સરોષ રક્ત પ્રકાશમાં વિષ્ણુના દૈવી પક્ષીની વિસ્તરેલી પાંખો બરાબર સમતોલ રહે, તેના જેવો દેખાય છે. મૃત્યુના છેલ્લા ઝટકાની વેળાએ દુઃખની વેદનામાં જીવનનો એક છેલ્લો પ્રતિધ્વનિ મળે છે, તેની માફક તે કંપે છે; અને એક વિકરાળ જ્વાળામાં પાર્થિવ ઇંદ્રિયને બાળી મૂકતા અસ્તિત્વના શુદ્ધ અગ્નિની માફક તે ચળકે છે. તારાઓ જેવાં રત્નોથી વિભૂષિત તારી પોંચી

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

સુંદર છે; પણ એ ગર્જનાના સ્વામી! તારી તલવાર નિરતિશય સૌંદર્યથી ઘડાયેલી છે, કે જેને જોવી કે જેનો વિચાર કરવો, એ પણ ભયંકર છે.

૫૪

મેં તારી પાસેથી કશું માગ્યું નહિ; તારા કાનમાં મારું નામ સુદ્ધાં મેં ઉચ્ચાર્યું નહિ. જ્યારે તેં રજા લીધી ત્યારે હું ચૂપ રહી. જ્યાં ઝાડની છાયા આડી પડી હતી ત્યાં કૂવા પાસે હું એકલી હતી; અને બીજી બધી સ્ત્રીઓ પોતાના ભૂરા માટીના ઘડા કાંઠા સુધી ભરીને ઘેર ગઈ હતી. તેમણે મને બોલાવી હતી અને પુકારીને કહ્યું હતું: 'અમારી સાથે આવ, સવાર મટીને બપોર થવા આવ્યો છે.' પણ હું અસ્પષ્ટ વિચારોમાં ડુબેલી હોઈને શિથિલતાથી થોડી વાર ખોટી થઈ રહી.

તું આવ્યો, ત્યારે તારાં પગલાં મેં સાંભળેલાં નહિ. તારી આંખો જ્યારે મારા પર પડી ત્યારે દિલગીર હતી. તારો અવાજ ત્યારે થાકેલો હતો, કે જ્યારે તું ધીમેથી બોલેલો, 'અરે! હું એક તરસ્યો મુસાફર છું.' હું મારા ખ્યાલો-માંથી સાવધાન થઈ, અને મારા ઘડામાંથી તારા

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ખોબામાં મેં પાણી રેડ્યું. ઉપર પાંદડાંઓ હલતાં હતાં, અદૃશ્ય અંધકારમાંથી કોયલ ગાતી હતી અને રસ્તાના વાંકમાંથી બાવળનાં ફૂલોની સુવાસ આવતી હતી.

જ્યારે તેં મારું નામ પૂછ્યું ત્યારે શરમથી સ્તબ્ધ થઈને હું ઊભી રહેલી. ખરેખર, મેં તારે માટે એવું શું કર્યું હતું, કે જેથી મને યાદ રાખવી ઘટે? પણ તારી તરસ છિપાવવા હું તને પાણી આપી શકી, એ સ્મૃતિ મારા હૃદય-ને વળગી રહેશે, અને તેને માધુર્યમાં વિંટા-ળશે. દિવસ ઘણો ચડી ગયો છે, પક્ષી થાકેલે સ્વરે ગાય છે. માથા ઉપર લીંબડાનાં પાંદડાં હાલે છે અને હું બેસીને વિચાર કર્યા કરું છું.

૫૫

તમારા હૃદય ઉપર શિથિલતા છે અને હજી તમારી આંખો ઉપર ઊંઘ છે.

શું તમને એ સંદેશો હજી મળ્યો નથી, કે કાંટાઓની અંદર ફૂલ ઠાઠથી ખીલે છે? જાગો, અરે જાગો! વખતને વ્યર્થ વીતવા ન દો!

પથ્થરવાળા માર્ગને છેડે, પરમ એકાંતના

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

દેશમાં મારો મિત્ર છેક એકલો બેઠો છે. તેને છેતરશો નહિ. જાગો, અરે જાગો!

આકાશ હાંફે છે અને બપોરના સૂર્યના તાપથી કંપે છે, તેથી શું? બળતી રેતી પોતાનો તરસનો ઝભ્ભો પાથરે છે, તેથી શું?

તમારા હૃદયના ગહનમાં શું કશો આનંદ નથી? તમારે દરેક પગલે શું માર્ગરૂપી વીણામાંથી દુઃખનું મધુર સંગીત નહિ નીકળે?

૫૬

આ પ્રમાણે છે, એટલે મારી અંદરનો તારો આનંદ આવો પૂર્ણ છે. આ પ્રમાણે છે, એટલે તું મારી પાસે નીચે આવ્યો છે. ઓ સર્વ સ્વર્ગોના સ્વામી! જો હું ન હોત, તો તારો સ્નેહ ક્યાં હોત?

તેં આ બધી સંપત્તિના ભાગીદાર તરીકે મને સ્વીકાર્યો છે. તારા ઉલ્લાસનો અનંત વિલાસ મારા હૃદયમાં ચાલી રહ્યો છે. મારા જીવનમાં તારી ઇચ્છા હમેશાં રૂપ ધારણ કરે છે.

અને આટલા માટે, તું કે જે રાજાઓનો રાજા છે, તેણે મારા હૃદયને હરી લેવા સારુ પોતાને સૌંદર્યથી વિભૂષિત કરેલ છે. અને આટલા માટે તારો સ્નેહ તારા સ્નેહીના સ્નેહમાં

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

વિલીન થાય છે; તથા ત્યાં તું ઉભયના સંપૂર્ણ યોગમાં દશ્ય બને છે.

૫૭

પ્રકાશ, મારા પ્રકાશ, દુનિયાને ભરી દેતા પ્રકાશ, આંખને ચુંબન કરતા પ્રકાશ, હૃદયને મધુર કરતા પ્રકાશ!

અહા! મારો પ્રિયતમ પ્રકાશ મારા જીવનના મધ્ય બિંદુમાં નૃત્ય કરે છે; મારો પ્રિયતમ પ્રકાશ મારા સ્નેહના તારને છેડે છે; આકાશ ખુલ્લું થાય છે; પવન ખૂબ ફુંકાય છે; પૃથ્વી પર હાસ્ય વિસ્તરે છે.

પ્રકાશના દરિયા પર પતંગિયાં પોતાનાં સઢ ફેલાવે છે. પોયણાં અને ચમેલીનાં ફૂલ પ્રકાશનાં મોજાંઓનાં શિખર પર તરી આવે છે.

મારો પ્રિયતમ પ્રકાશ દરેક વાદળા પર પડીને સુવર્ણ બની જાય છે અને પુષ્કળ રત્નો વેરે છે.

મારો પ્રિયતમ હાસ પાંદડેપાંદડે વિસ્તરે છે. આનંદનો પાર નથી. સ્વર્ગની નદીએ પોતાના કાંઠા ડુબાવી દીધા છે અને ઉલ્લાસનું પૂર બહાર આવ્યું છે.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

૫૮

મારા છેલ્લા ગીતમાં આનંદના બધા સ્વરો મિશ્ર થાઓ: જે આનંદ પૃથ્વીને ઘાસના બાહુલ્યમાં નવડાવે છે તે, જે આનંદ જીવન અને મૃત્યુરૂપી જોડકા ભાઈઓને આખી દુનિયા ઉપર નચાવે છે તે, જે આનંદ તોફાનની સાથે ફરીને તમામ જીવનને હાસ્યથી ધ્રુજાવે છે તથા જગાડે છે તે, જે આનંદ દુઃખના ઊઘડેલા રક્તકમળ ઉપર પોતાનાં અશ્રુ સાથે શાંત બેસે છે તે, અને જે આનંદ પોતાની પાસે જે કંઈ છે તે ધૂળ ઉપર ફેંકી દે છે; અને એક શબ્દ પણ જાણતો નથી તે.

૫૯

હા, હું જાણું છું, ઓ મારા હૃદયના પ્રિયતમ! કે આ તારા સ્નેહ સિવાય બીજું કશું નથી; આ સોનેરી પ્રકાશ કે જે પાંદડાંઓ ઉપર નાચે છે; આ કામવગરનાં વાદળાં કે જે આકાશમાં તરે છે; આ ચાલતો પવન કે જે મારા કપાળ ઉપર પોતાની ઠંડક મૂકે છે.

સવારના પ્રકાશે મારી આંખોને ભરી દીધી છે; આ મારા હૃદયને તારો સંદેશો છે. તારું

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

વદન ઉપરથી વળેલું છે, તારી આંખો મારી આંખો ઉપર નજર કરે છે, અને મારા હૃદયે તારા ચરણોનો સ્પર્શ કર્યો છે.

૬૦

અનંત ભુવનોના દરિયાના કિનારા ઉપર બાળકો મળે છે. ઉપર નિ:સીમ આકાશ નિશ્ચળ છે, અને ચંચળ પાણી કોલાહલ કરે છે. અનંત ભુવનોના દરિયાના કિનારા ઉપર બાળકો બૂમો પાડતાં અને નૃત્યો કરતાં મળે છે.

તેઓ રેતીથી પોતાનાં મકાન બાંધે છે, ખાલી શંખલાંઓથી રમે છે; કરમાઈ ગયેલાં પાંદડાંઓની તેઓ હોડીઓ બનાવે છે અને હસતાંહસતાં વિશાળ સાગર ઉપર તેમને તરતી મૂકે છે. ભુવનોના દરિયાના કિનારા ઉપર બાળકોને તેમની રમત છે.

તરવું કેમ, એ તેઓ જાણતાં નથી; જાળ કેમ નાખવી, તેની તેમને ખબર નથી. મોતી કાઢનારાઓ મોતીઓ માટે ડૂબકી મારે છે, વેપારીઓ પોતાનાં વહાણોમાં સફર કરે છે, પણ બાળકો પાંચિકા એકઠા કરે છે ને તેમને વેરી દે છે. તેઓ ગુપ્ત ખજાના માટે

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

શોધ કરતાં નથી; જાળ કેમ નાખવી, તેની તેમને ખબર નથી.

સમુદ્ર હાસ્યથી ઉભરાય છે અને તીર ઉપરનું સ્મિત આછુંઆછું ચળકે છે. જેમ કોઈ માતા પોતાના બાળકના પારણાની દોરી ખેંચતાં ગાય, તેમ મૃત્યુ નિપજાવતાં મોજાંઓ બાળકોની પાસે અર્થહીન ગીતો ગાય છે. સમુદ્ર બાળકોની સાથે ક્રીડા કરે છે, અને તીર ઉપરનું સ્મિત આછુંઆછું ચળકે છે.

અનંત ભુવનોના દરિયાના કિનારા ઉપર બાળકો મળે છે. માર્ગરહિત આકાશમાં તોફાન ઘૂમે છે, ચીલાવગરનાં પાણીમાં વહાણો ભાંગી જાય છે, મૃત્યુ પોતાનો શિકાર કરે છે અને બાળકો રમે છે. અનંત ભુવનોના દરિયાના કિનારા ઉપર બાળકોનો મોટો મેળો છે.

૬૧

નાના બાળકની આંખો ઉપર જે ઊંઘ તરવરે છે, તે ક્યાંથી આવે છે, તેની કોઈને ખબર છે? હા, એવી વાત ચાલે છે કે પરીઓના ગામમાં જંગલની છાયાઓની વચ્ચે આગિયાઓની ઝાંખી રોશનીમાં જાદુની બે કોમલ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

કળીઓ લટકે છે, ત્યાં તે વસે છે. ત્યાંથી તે નાના બાળકની આંખો ચૂમવા સારુ આવે છે.

નાનું બાળક જ્યારે ઊંઘી જાય છે, ત્યારે તેના ઓષ્ઠ ઉપર જે સ્મિત વિલસે છે, તે ક્યાં જન્મ્યું હતું, તે કોઈ જાણે છે? હા, એવી વાત ચાલે છે, કે એક બીજના ચંદ્રમાના એક તરુણ ઝાંખા કિરણે પાનખર ઋતુના એક અદૃશ્ય થતા વાદળાની કોરનો સ્પર્શ કરેલો, અને ત્યાં એક ઝાકળથી નાહેલી સવારના સ્વપ્નમાં એ સ્મિતનો પ્રથમ જન્મ થયેલો. નાનું બાળક જ્યારે ઊંઘી જાય છે, ત્યારે તેના ઓષ્ઠ ઉપર જે સ્મિત વિલસે છે, તે એ જ.

નાના બાળકના અવયવો ઉપર જે મધુર, સુકોમળ નવરંગ ખીલે છે, તે એટલા વખત સુધી ક્યાં છુપાયો હતો, તે કોઈ જાણે છે? હા, જ્યારે માતા તરુણ કુમારિકા હતી, ત્યારે તે તેના હૃદયમાં વ્યાપીને કોમળ અને નિઃશબ્દ સ્નેહમાં છુપાયો હતો. એ જ મધુર, સુકોમળ નવરંગ હાલ નાના બાળકના અવયવો ઉપર ખીલી રહ્યો છે.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

૬૨

બચ્ચા, જ્યારે હું તારી પાસે રંગીન રમકડાં લાવું છું, ત્યારે હું સમજું છું કે વાદળાંઓ અને પાણી ઉપર એવા વિવિધ રંગ શા માટે થાય છે; જ્યારે હું તને રંગીન રમકડાં આપું છું, ત્યારે મને સમજાય છે કે શા માટે ફૂલો રંગબેરંગી હોય છે.

જ્યારે તને નચાવવાને હું ગાઉં છું, ત્યારે જ હું ખરી રીતે સમજું છું કે પાંદડાંઓમાં સંગીત શા માટે છે; જ્યારે તને નચાવવાને હું ગાઉં છું, ત્યારે મને સમજાય છે, કે મોજાંઓ પોતાના ધ્વનિઓનો સમૂહ, સાંભળતી પૃથ્વીના હૃદય તરફ શા માટે મોકલે છે.

જ્યારે તારા હાથમાં આપવાને હું મધુર વસ્તુઓ લાવું છું, ત્યારે હું સમજું છું કે ફૂલના પ્યાલામાં મધ શા માટે છે; જ્યારે તારા આતુર હાથમાં આપવાને મધુર વસ્તુઓ હું લાવું છું, ત્યારે મને સમજાય છે કે ફળો શા માટે ગુપ્ત રીતે મધુર રસથી ભરાય છે.

પ્રિયતમ! જ્યારે તને હસાવવા હું તારા વદનને ચુંબન કરું છું, ત્યારે હું ખરેખર સમજું

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

છું કે આકાશમાંથી પ્રભાતના પ્રકાશમાં જે આનંદ પ્રસરે છે, તે શો છે; જ્યારે તને હસાવવા હું તારા વદનને ચુંબન કરું છું, ત્યારે મને સમજાય છે કે ઉનાળાનો પવન મારા શરીરને જે ઉલ્લાસ આપે છે, તે શો છે.

૬૩

જે મિત્રોને હું ઓળખતો નહોતો, તેમને તેં મને ઓળખાવ્યો છે. જે ઘર મારાં નથી, તેમાં તેં મને આસનો અપાવ્યાં છે. તેં દૂરને પાસે આણ્યું છે અને અજાણ્યાને બંધુ બનાવ્યો છે.

જ્યારે મને મારો પરિચિત આશ્રય છોડવો પડે છે, ત્યારે મને દિલમાં બેચેની થાય છે; હું ભૂલી જાઉં છું કે નવામાં જૂનું વસે છે અને ત્યાં પણ તું વસે છે.

જન્મ અને મૃત્યુ દ્વારા આ લોકમાં અથવા ઇતર લોકમાં જ્યાંજ્યાં તું મને દોરે છે, ત્યાં-ત્યાં તું જ, એનો એ, મારા અનંત જીવનનો એક સોબતી અપરિચિતની સાથે આનંદનાં બંધનોથી મારા હૃદયને હમેશાં જોડે છે.

જ્યારે માણસ તને જાણે છે, ત્યારે પારકો

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

કોઈ જ રહેતો નથી, ત્યારે કોઈ પણ દ્વાર બંધ રહેતું નથી. અરે! મારી આ પ્રાર્થનાનો સ્વીકાર કર કે અનંતની ક્રીડામાં એકના સ્પર્શનું સુખ હું કદાપિ ખોઈ બેસું નહિ.

૬૪

નિર્જન નદીના ઢોળાવ ઉપર ઊંચા ઘાસમાં મેં તેને પૂછ્યું: 'બાલે, તમારી ઓઢણીથી દીવાને છાયામાં રાખીને તમે ક્યાં જાઓ છો? મારું ઘર છેક અંધારું અને માણસવગરનું છે,– તમારો પ્રકાશ મને વાપરવા આપશો?' તેણે પોતાની કાળી આંખો ક્ષણભર ઊંચી કરી, અને અંધારામાં થઈને મારા વદન તરફ જોયું. તે બોલી: 'પશ્ચિમમાં સૂર્યનો પ્રકાશ શમી જાય, ત્યારે પ્રવાહ ઉપર મારો દીવો તરાવવા સારુ હું નદીએ આવી છું.' ઊંચા ઘાસમાં હું એકલો ઊભો રહ્યો અને તેના દીવાની થરથરતી શિખાને મોજાંમાં વ્યર્થ ચાલી જતી જોઈ રહ્યો.

ઘેરાતી રાત્રિની શાંતિમાં મેં તેને પૂછ્યું: 'બાલે, તમારા બધા દીવા પ્રગટી ગયા છે, ત્યારે તમારો દીવો લઈને તમે ક્યાં જાઓ છો? મારું ઘર છેક અંધારું અને માણસવગરનું છે,–તમારો

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

પ્રકાશ મને વાપરવા આપશો? ' તેણે મારા વદન ઉપર પોતાની કાળી આંખો ઊંચી કરી, અને એક ક્ષણ તે શંકાશીલ ઊભી રહી. આખરે તેણે કહ્યું: ' હું આકાશને મારો દીવો અર્પણ કરવા આવી છું.' હું ઊભો રહ્યો અને તેના દીવાને શૂન્યમાં નિરર્થક બળતો જોઈ રહ્યો.

મધ્યરાત્રિના ચંદ્રહીન અંધકારમાં મેં તેને પૂછ્યું: ' બાલે, દીવાને હૃદયની પાસે રાખીને તમે શું શોધો છો? મારું ઘર છેક અંધારું અને માણસવગરનું છે,—તમારો પ્રકાશ મને વાપરવા આપશો?' તે ક્ષણભર અટકી, વિચારમાં પડી, અને તેણે અંધકારમાં મારા વદનની સામે જોયું. તે બોલી: ' હું મારો દીવો દીપોત્સવમાં સામેલ કરવા સારું લાવી છું.' હું ઊભો રહ્યો અને તેના નાના દીવાને પ્રકાશોની અંદર વ્યર્થ ખોવાતો જોઈ રહ્યો.

૬૫

મારા ઈશ્વર! મારા જીવનના આ ઉભરાતા પ્યાલામાંથી કયું દૈવી પીણું પીવાની તારી ઇચ્છા છે?

મારા કવિ! મારી આંખો દ્વારા તારી સૃષ્ટિને

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

જોવી અને મારા કાનને દરવાજે ઊભા રહીને શાંતિથી તારું પોતાનું સનાતન સંગીત સાભળવું, એમાં શું તને આનંદ છે?

તારી દુનિયા મારા મનમાં શબ્દો વણે છે, અને તારો ઉલ્લાસ તેમાં સંગીત ઉમેરે છે. તું સ્નેહમાં પોતાને મને અર્પણ કરે છે, અને પછી તારી પોતાની સંપૂર્ણ મધુરતા મારામાં અનુભવે છે.

૬૬

મારા ઈશ્વર! જે હમેશાં મારા જીવનના ગહનમાં કિરણો અને આભાસોના સંધ્યાપ્રકાશમાં રહેલ છે, જેણે સવારના પ્રકાશમાં કદાપિ પોતાના બુરખા ઉઘાડ્યા નથી, તે મારા છેવટના ગીતમાં વીંટાઈને તને મારી છેલ્લી બક્ષિશ તરીકે અપાશે.

શબ્દોએ તેનો સ્નેહ મેળવવા યત્ન કરેલ છે, પણ તે નિષ્ફળ થયેલ છે; વાકચાતુર્યે પોતાના ઉત્સુક હાથ તેના તરફ લંબાવ્યા છે, પણ વ્યર્થ.

મારા હૃદયના અંતરમાં તેને રાખીને હું એક દેશથી બીજે દેશ ભમ્યો છું, અને તેની આસપાસ મારા જીવનના વિકાસ ને ક્ષય ચડેલા તથા પડેલા છે.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

મારા વિચારો અને મારાં કર્મો ઉપર, મારી નિદ્રાઓ અને મારાં સ્વપ્નો ઉપર તેનું રાજ્ય હોવા છતાં તે એકલી અને જુદી રહેલ છે.

ઘણા માણસોએ મારું દ્વાર ઠોકીને તેને મળવાની ઇચ્છા બતાવી છે, પણ તેમને નિરાશામાં પાછા જવું પડ્યું છે.

દુનિયામાં કોઈએ કદાપિ તેનું વદન જોયેલ નથી અને તું તેને ઓળખીશ, તેની રાહ જોતી તે એકાંતમાં બેસી રહેલ છે.

૬૭

તું આકાશ છે અને તું માળો પણ છે.

ઓ સુંદર, માળામાં જે રંગો ને ધ્વનિઓ તથા પરિમલોથી આત્માને આવેષ્ટિત કરે છે, તે તારો સ્નેહ છે.

બોલ્યા વગર પૃથ્વીને તાજથી શણગારવા સારુ પોતાના જમણા હાથમાં સૌંદર્યની માળા લઈને સોનેરી છાબડી સાથે સવાર આવે છે.

અને પશુઓથી ત્યજાયેલાં એકાંત બીડો ઉપર થઈને, ચીલા વગરને માર્ગે, પશ્ચિમના આરામના સાગરમાંથી પોતાના સોનેરી ઘડામાં શીતળ શાંતિજળ ભરીને સાંજ આવે છે.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

પણ જ્યાં આત્માને ઊડવાને અનંત આકાશ વિસ્તરે છે, ત્યાં નિર્મળ ધવલ તેજનું શાસન છે. ત્યાં નથી દિવસ કે નથી રાત, નથી રૂપ કે નથી રંગ અને શબ્દ તો બિલકુલ નથી.

૬૮

તારું સૂર્યકિરણ બાહુ વિસ્તૃત કરીને આ મારી પૃથ્વી પર આવે છે અને આખો દિવસ મારા દ્વાર પાસે ઊભું રહે છે, કે જેથી કરીને મારાં આંસુઓ અને નિશ્વાસો, અને ગીતોનાં બનેલાં વાદળાંઓને તે તારાં ચરણો પાસે પાછાં લઈ જઈ શકે.

ઉત્સાહી આનંદથી તારાઓવાળી તારી છાતીની આસપાસ તું ધૂમસવાળાં વાદળાંનો ઝભ્ભો વીંટાળે છે, તેને અસંખ્ય આકારોમાં અને ઘડીઓમાં વાળે છે અને અવનવા રંગોથી તેને રંગ્યા કરે છે.

ઓ નિષ્કલંક અને શાંત! એ ઝભ્ભો એટલો હળવો, અને એવો તરલ, કોમળ, અશ્રુમય અને ઝાંખો છે કે તેટલા માટે તું તેને ચાહે છે. અને તેટલા માટે તારા ભવ્ય ધવલ પ્રકાશને એ પોતાની કરુણ છાયાઓથી આચ્છાદી શકે.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

૬૯

જીવનનો જે પ્રવાહ મારી નાડીઓમાં રાત અને દિવસ વહે છે, તે જ આખી દુનિયામાં વહે છે, અને તાલનાં માપમાં નૃત્ય કરે છે.

એ જ જીવન પૃથ્વીની ધૂળમાં થઈને ઘાસનાં અસંખ્ય કૂંપળોમાં આનંદથી ઊગી નીકળે છે, અને પાંદડાં તથા ફૂલોનાં તોફાની મોજાંઓમાં પ્રગટ થાય છે.

એ જ જીવન જન્મના અને મૃત્યુના સાગર-પારણામાં, ઓટમાં અને ભરતીમાં હીંચોળાય છે.

મને લાગે છે કે જીવનના આ વિશ્વના સ્પર્શથી મારા અવયવો દીપ્તિમાન બને છે. અને યુગોનો જીવન-થડકો આ ક્ષણે મારા લોહીમાં નાચી રહ્યો છે, તેથી મને અભિમાન થાય છે.

૭૦

આ લયના ઉલ્લાસથી ઉલ્લસિત થવું, એ શું તારે માટે અશક્ય છે? અને અફળાવું, ખોવાઈ જવું તથા આ ભયંકર આનંદના ચક્રમાં ભાંગી જવું, એ?

બધી વસ્તુઓ આગળ ધસે છે, તેઓ અટકતી નથી. તેઓ પાછળ જોતી નથી, કોઈ પણ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

શક્તિ તેમને અટકાવી શકે તેમ નથી, તેઓ આગળ ધસે છે.

એ અવિરત ત્વરિત સંગીતની સાથે પગલાં પાડતી ઋતુઓ નાચતી આવે છે અને જાય છે; રંગો, સ્વરો અને પરિમલો તે ઉછળતા આનંદની અંદર અનંત ધોધમાં રેડાયા કરે છે, કે જે આનંદ દરેક ક્ષણે વેરે છે, આપી દે છે અને મરણ પામે છે.

૭૧

તારી માયા એવી છે કે મારે મારા પોતાનું બહુમાન કરવું જોઈએ, અને તેને બધી તરફ ફેરવીને તારા તેજ ઉપર રંગીન છાયાઓ નાખવી જોઈએ.

તું તારી પોતાની સત્તામાં એક આડશ નાખે છે, અને પછી તારા વિયુક્ત અંશને લાખો સ્વરોમાં બોલાવે છે, આ તારા આત્મવિયોગે મારી અંદર શરીર ધારણ કર્યું છે.

એ આર્ત્ત ગીત બહુરંગી આંસુઓ અને હાસ્યોમાં, ભીતિઓ અને આશાઓમાં, આખા આકાશની અંદર પ્રતિધ્વનિત થાય છે; મોજાંઓ ઊંચાં ચડે છે અને પાછાં પડે છે; સ્વપ્નો વિલીન

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

થાય છે અને રચાય છે. મારી અંદર તારી પોતાની હાર છે.

આ પડદો, કે જે તેં ઊભો કર્યો છે, તે ઉપર રાતની અને દિવસની પીંછીથી અસંખ્ય આકૃતિઓ રંગાય છે. તેની પાછળ તારી બેઠક ચમત્કારિક અને ગૂઢ વક્રરેખાઓમાં વણાય છે, કે જેની અંદર નિષ્ફળ સીધી લીટીઓનો બિલકુલ ઉપયોગ થતો નથી.

તારો અને મારો મોટો તમાશો આકાશમાં છવાઈ રહ્યો છે. તારા અને મારા સ્વરથી તમામ હવા કંપી રહી છે, તથા તારા અને મારા સંતાવા અને શોધવાની સાથે બધા યુગો ચાલ્યા જાય છે.

૭૨

અંતઃસ્થિત રહેલો એ જ તે છે કે જે પોતાના ઊંડા ગુપ્ત સ્પર્શોથી મારા પ્રાણને જગાડે છે.

એ જ તે છે કે જે આંખો ઉપર પોતાનો જાદુ મૂકે છે, અને આનંદથી મારા હૃદયના તાર ઉપર બજાવીને સુખદુઃખના વિવિધ સ્વરો કાઢે છે.

એ જ તે છે કે જે ચંચળ સોનેરી અને રૂપેરી, આસમાની અને લીલા રંગોમાં આ માયાનું થાન વણે છે; અને ઘડીમાંથી પોતાનાં

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ચરણોને બહાર દેખાવા દે છે, કે જેના સ્પર્શથી હું પોતાને ભૂલી જાઉં છું.

દિવસો આવે છે અને યુગો વહી જાય છે, અને હમેશાં એ જ તે છે કે જે અનેક નામમાં, અનેક રૂપમાં અને હર્ષ તથા ખેદની અનેક લાગણીઓમાં મારા હૃદયને હલાવે છે.

૭૩

મારે માટે મોક્ષ ત્યાગમાં રહેલો નથી. આનંદનાં હજાર બંધનોમાં હું મુક્તિનું આલિંગન અનુભવું છું.

તું મારે માટે વિવિધ રંગ અને પરિમલનો તારો તાજો દ્રાક્ષાસવ હમેશાં રેડ્યા કરે છે, અને આ માટીનું પાત્ર કાંઠા સુધી ભરાઈ જાય છે.

મારી દુનિયા પોતાના સો જુદાજુદા દીવાઓ તારી જવાળા વડે પ્રગટાવશે, અને તેને તારા મંદિરની વેદી આગળ મૂકશે.

નહિ, હું મારી ઇંદ્રિયોનાં દ્વાર કદાપિ બંધ કરીશ નહિ. દૃષ્ટિ, શ્રુતિ ને સ્પર્શના આનંદો તારા આનંદનું વહન કરશે.

હા, મારા બધા ભ્રમો બળી જતાં તેમાંથી આનંદની રોશની પ્રગટશે અને મારી બધી કામના-ઓનો પરિપાક થતાં સ્નેહનાં ફળો પ્રભવશે;

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

૭૪

દિવસ પૂરો થયો છે અને પૃથ્વી પર છાયા આવી ચૂકી છે. મારો ઘડો ભરવા સારુ નદીએ જવાનો વખત થઈ ચૂક્યો છે.

સાંજની હવા પાણીના કરુણ સંગીતથી સોત્કંઠ છે. અહા! એ મને અંધકારમાં બોલાવે છે. એકાંત ગલીમાં કોઈ રાહદારી નથી, પવન છૂટ્યો છે, નદીમાં લહરીઓ ઊછળી રહી છે.

હું ઘેર પાછી આવીશ કે નહિ, એ હું જાણતી નથી. મને કોણ મળી જશે, તેની મને ખબર નથી. ત્યાં ઉતાર પાસે નાની હોડીમાં પેલો અજાણ્યો માણસ પોતાની વાંસળી વગાડે છે.

૭૫

અમને મર્ત્યોને તું જે બક્ષિશો આપે છે, તે અમારી બધી જરૂરિયાતોને પૂરી પડે છે, અને તોપણ ઓછી થયા વગર પાછી તારી પાસે આવે છે.

નદીને પોતાનું રોજનું કામ કરવાનું હોય છે, અને તે ખેતરો તથા ગામડાંઓમાં થઈને ત્વરાથી વહે છે; છતાં તેનો સતત પ્રવાહ તારા ચરણોને ધોવા સારુ ચાલ્યા કરે છે.

ફૂલ પોતાના પરિમલથી હવાને સુવાસિત કરે

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

છે; છતાં તેની છેલ્લી સેવા તને અર્પિત થવામાં રહેલી છે.

તારી ઉપાસનાથી દુનિયા ગરીબ થતી નથી.

કવિના શબ્દોમાંથી માણસો પોતાને ગમે તે અર્થો લે છે; તોપણ તેમનો છેલ્લો અર્થ તને નિર્દિષ્ટ કરે છે.

૭૬

દિનપ્રતિદિન ઓ મારા જીવનના સ્વામી! હું તારી સન્મુખ ઊભો રહીશ કે? હાથ જોડીને ઓ તમામ દુનિયાઓના સ્વામી! હું તારી સન્મુખ ઊભો રહીશ કે?

તારા વિશાળ આકાશની નીચે એકાંતમાં અને શાંતિમાં નમ્ર હૃદયથી હું તારી સન્મુખ ઊભો રહીશ કે?

પ્રયાસ અને ભાંજગડથી કોલાહલવાળી આ તારી કષ્ટકર દુનિયામાં ત્વરાથી ચાલતા સમૂહોની અંદર હું તારી સન્મુખ ઊભો રહીશ કે?

અને જ્યારે આ દુનિયામાં મારું કામ પૂરું થશે, ત્યારે ઓ રાજાઓના રાજા! એકલો અને નિઃશબ્દ હું તારી સન્મુખ ઊભો રહીશ કે?

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

૭૭

હું તને મારા ઈશ્વર તરીકે જાણું છું અને દૂર ઊભો રહું છું. હું તને મારા પોતાના તરીકે જાણતો નથી અને વધારે પાસે આવતો નથી. હું તને મારા પિતા તરીકે જાણું છું અને તારા ચરણ આગળ નમન કરું છું; મારો મિત્ર ગણીને હું તારો હાથ પકડતો નથી.

જ્યાં તું નીચે આવે છે અને કબૂલ કરે છે, કે 'હું તારો છું,' ત્યાં હું ઊભો રહેતો નથી, કે જેથી હું તને હૃદયે ચાંપી શકું, અને તને મારા સોબતી તરીકે લઈ શકું.

મારા બંધુઓમાં તું બંધુ છે, પણ હું તેમની દરકાર કરતો નથી; મારી ઊપજ તેમની સાથે વહેંચી લેતો નથી, એટલે આ પ્રમાણે મારું સર્વસ્વ તારી સાથે વહેંચતો નથી.

સુખમાં અને દુઃખમાં હું માણસોને પડખે, અને આ પ્રમાણે તારે પડખે, ઊભો રહેતો નથી. હું મારું જીવન આપી દેતાં ખંચાઉં છું, અને આ પ્રમાણે જીવનનાં મોટાં જળોમાં ઊતરતો નથી.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

૭૮

જ્યારે સૃષ્ટિ નવી હતી અને બધા તારાઓ પોતાના પ્રથમના તેજમાં પ્રકાશતા હતા, ત્યારે દેવોએ અંતરિક્ષમાં પોતાની સભા ભરી, અને ગાયું 'અહો ! સંપૂર્ણતાનું ચિત્ર ! અમિશ્ર આનંદ !'

પણ કોઈએ અચાનક પુકાર કર્યો : 'એમ લાગે છે કે પ્રકાશની શૃંખલામાં ક્યાંક ભંગ થયો છે અને એક તારો ખોવાયો છે.'

તેમની વીણાનો સોનેરી તાર તૂટ્યો, તેમનું ગાયન બંધ પડ્યું અને ઉદ્વેગમાં તેઓ પુકારી ઊઠ્યા : 'હા, એ ખોવાયેલો તારો સૌથી સારો હતો, બધાં સ્વર્ગોમાં તે સૌથી દીપ્તિમાન હતો.'

તે દિવસથી એ તારાને વાસ્તે અવિરત શોધ ચાલી રહી છે, અને એક તારાથી બીજા તારા સુધી એવો પુકાર જાય છે કે એ તારો જતાં દુનિયાએ પોતાનો સર્વોપરિ આનંદ ગુમાવ્યો છે.

માત્ર રાત્રિની ઊંડામાં ઊંડી શાંતિમાં તારાઓ સ્મિત કરે છે, અને પરસ્પરમાં ધીમેથી બોલે છે: 'આ શોધ વ્યર્થ છે! અખંડિત સંપૂર્ણતા સર્વ પર રહેલી છે!'

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

૭૯

જો આ મારા જીવનમાં તને મળવાનું મારું ભાગ્ય ન હોય, તો મને હમેશાં એવું જ લાગવા દે, કે મેં તારું દર્શન ખોયું છે. એક ક્ષણ પણ મને ભૂલવા ન દે, આ શોકની વેદના મારાં સ્વપ્નોમાં અને મારા જાગ્રત કલાકોમાં સતત રહેવા દે.

આ દુનિયાની ગીચ બજારમાં મારા દિવસો પસાર થાય, અને રોજના નફાથી મારા હાથ ભરાઈ જાય, ત્યારે હમેશાં મને એવું લાગવા દે, કે મને કશો લાભ થયો નથી. એક ક્ષણ પણ મને ભૂલવા ન દે, આ શોકની વેદના મારાં સ્વપ્નોમાં અને મારા જાગ્રત્ કલાકોમાં સતત રહેવા દે.

જ્યારે થાકી જઈને અને હાંફતોહાંફતો હું રસ્તાની બાજુએ બેસી જાઉં, જ્યારે હું ધૂળમાં મારું બિછાનું નીચું કરું, ત્યારે હમેશાં મને લાગવા દે, કે લાંબો પ્રવાસ હજી મારે કરવાનો છે. એક ક્ષણ પણ મને ભૂલવા ન દે, આ શોકની વેદના મારાં સ્વપ્નોમાં અને મારા જાગ્રત કલાકોમાં સતત રહેવા દે.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

જ્યારે મારા ઓરડાઓ શણગારાય, વાંસળીઓ વાગવા લાગે, અને ખૂબ હાસ્ય થાય, ત્યારે હમેશાં મને લાગવા દે, કે તને હું મારે ઘેર આમંત્રણ કરી શક્યો નથી: એક ક્ષણ પણ મને ભૂલવા ન દે, આ શોકની વેદના મારાં સ્વપ્નોમાં અને મારા જાગ્રત કલાકોમાં સતત રહેવા દે.

૮૦

ઓ મારા સદા દીપ્તિમાન સવિતર્! પાનખર ઋતુના કોઈ વાદળાનો કકડો આકાશમાં નિરર્થક ભ્રમણ કરતો હોય, તેના જેવો હું છું. તારા સ્પર્શથી હજી મારી વરાળ વિલીન થઈ નથી, એટલે હું તારા પ્રકાશની સાથે એક થયો નથી, અને આ પ્રમાણે તારા વિયોગમાં હું મહિનાઓ અને વર્ષો ગણું છું.

જો આ તારી ઇચ્છા અને આ તારી ક્રીડા હોય, તો આ મારી ચંચળ શૂન્યતાને લે, તેને રંગોથી રંગ, તેના પર સોનાથી ઓપ ચડાવ, નિરંકુશ પવન ઉપર તેને તરાવ, અને વિવિધ વિભૂતિઓમાં તેને ફેલાવ.

અને ફરી જ્યારે રાત્રિએ આ ક્રીડા બંધ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

કરવાની તારી ઇચ્છા થશે, ત્યારે હું અંધકારમાં અથવા કદાચ શ્વેત પ્રભાતના હાસ્યમાં, અને પારદર્શક સ્વચ્છતાની શીતળતામાં વિલીન અને અદૃશ્ય થઈશ.

૮૧

આળસના ઘણા દિવસોમાં મેં ખોવાયેલા વખત માટે અફસોસ કર્યો છે. પણ મારા પ્રભુ ! તે કદાપિ ખોવાતો નથી. તેં મારા જીવનની દરેક ક્ષણ તારા પોતાના હાથમાં લીધી છે.

વસ્તુઓના અંતરમાં છુપાઈને તું બીજ પોષીને અંકુર બનાવે છે. કળીઓનાં ફૂલ કરે છે, અને પાકતાં ફૂલોમાંથી ફળ ઉપજાવે છે.

હું થાકીને પથારી પર પડ્યોપડ્યો ઊંઘતો હતો અને ધારતો હતો, કે બધું કામ બંધ પડ્યું છે. સવારમાં હું જાગી ઊઠ્યો અને જોઉં છું, તો મારી વાડી ચમત્કારિક ફૂલોથી ભરાઈ ગઈ છે.

૮૨

મારા પ્રભુ! તારા હાથમાં સમય અનંત છે. તારી મિનિટો ગણનાર કોઈ નથી.

દિવસો અને રાત્રિઓ વીતે છે; તથા ફૂલોની

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

માફક યુગો ખીલે છે અને કરમાય છે. રાહ કેમ જોવી, એ તું જાણે છે.

એક નાના જંગલી ફૂલને પૂર્ણતાએ લાવતાં શતકો ઉપર શતકો ચાલ્યાં જાય છે.

અમારી પાસે ખોવા જેટલો વખત નથી, અને વખત ન હોવાથી અમારે પ્રસંગ સાધવા સારુ ભાંજગડ કરવી પડે છે. અમે એટલા બધા ગરીબ છીએ, કે મોડા થઈ શકીએ જ નહિ.

અને જે દરેક ચીડાઉ માણસ મારો વખત માગે છે, તેને તે હું આપું છું, એટલે તે વીતી જાય છે, અને આખર સુધી તારી વેદી અર્પણો વગરની રહે છે.

દિવસને અંતે હું એવી ધાસ્તીથી ઉતાવળો આવું છું, કે રખેને તારો દરવાજો બંધ થયો હોય; પણ મને માલૂમ પડે છે, કે હજી વખત છે.

૮૩

માતા ! મારાં શોકનાં આંસુ વડે હું તારા કંઠ માટે મોતીની એક માળા ગૂંથીશ.

તારા ચરણને શણગારવા તારાઓએ પ્રકાશનાં નૂપુરો બનાવ્યાં છે, પણ મારી કૃતિ તારી છાતી પર લટકશે.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

સંપત્તિ અને કીર્તિ તારી પાસેથી આવે છે, અને તે આપવી કે ન આપવી, એ તારા હાથમાં છે. પણ આ મારો શોક કેવળ મારો પોતાનો છે, અને જ્યારે હું તેને મારા અર્પણ તરીકે તારી પાસે લાવું છું, ત્યારે તું મને તારી કૃપાથી નવાજે છે.

૮૪

જે આખી દુનિયામાં વિસ્તરે છે, અને અનંત આકાશમાં અસંખ્ય આકૃતિઓને જન્મ આપે છે, તે વિયોગની વેદના છે.

એ વિયોગની વેદના જ આખી રાત્રિ એક તારાથી બીજા તારા ઉપર નિઃશબ્દ રહીને નિહાળ્યા કરે છે, અને જુલાઈના વરસાદવાળા અંધકારમાં હાલતાં પાંદડાંઓની અંદર ગીત ગાય છે.

આ ઉપર વિસ્તરેલી વેદના જ ગહન થઈને સ્નેહો તથા કામનાઓ બને છે, અને માણસોનાં ઘરોમાં દુઃખો તથા સુખોના રૂપમાં પરિણમે છે. અને આ વેદના જ મારા કવિના હૃદય દ્વારા ગીતોમાં નિરંતર વિલીન થાય છે અને વહ્યા કરે છે.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

૮૫

લડવૈયા જ્યારે તેમના ધણીના દીવાનખાનાના-માંથી પહેલવહેલા બહાર આવ્યા, ત્યારે તેમણે પોતાની શક્તિ ક્યાં છુપાવી હતી ? તેમનાં બખ્તર અને તેમનાં આયુધો ક્યાં હતાં ?

તેઓ નિઃસત્વ અને નિરાધાર દેખાતા હતા, અને જે દિવસે તેઓ પોતાના ધણીના દીવાન-ખાનામાંથી બહાર આવ્યા, તે દિવસે તેમના પર બાણની વૃષ્ટિ થયેલી.

લડવૈયા જ્યારે પાછા પોતાના ધણીના દીવાનખાનામાં ગયા, ત્યારે તેમણે પોતાની શક્તિ ક્યાં છુપાવી ?

તેમણે તલવાર, તીર અને કામઠાં નાખી દીધાં હતાં; તેમના કપાળ ઉપર શાંતિ હતી. અને જે દિવસે તેઓ પાછા પોતાના ધણીના દીવાનખાનામાં ગયા, તે દિવસે તેમણે પોતાના જીવિતનાં ફળો પાછળ રહેવા દીધાં હતાં.

૮૬

તારો સેવક મૃત્યુ મારે દ્વારે આવ્યો છે. અજ્ઞાત સમુદ્ર ઓળંગીને તે તારું આમંત્રણ મારે ઘેર લાવ્યો છે.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

રાત્રિ અંધારી છે અને મારા હૃદયમાં ભીતિ છે; છતાં હું દીવો લઈશ, મારા દરવાજા ઉઘાડીશ, અને તેને નમન કરીને આવકાર આપીશ. મારે દ્વારે જે ઊભો છે, તે તારો દૂત છે.

હાથ જોડીને અને આંસુથી હું તેનું પૂજન કરીશ. મારા હૃદયનો ખજાનો તેને ચરણે ધરીને હું તેનું પૂજન કરીશ.

પોતાનું કાર્ય કરીને તે જશે, અને મારી સવાર ઉપર કાળી છાયા મૂકી જશે; અને મારા ઉજ્જડ ઘરમાં તને અર્પણ કરવાના છેલ્લા પદાર્થ તરીકે માત્ર મારી વ્યથિત જાત રહેશે.

૮૭

વ્યર્થ આશામાં હું જાઉં છું અને મારા ઓરડાના તમામ ખૂણામાં તેને માટે શોધ કરું છું; તે મને મળતી નથી.

મારું ઘર નાનું છે અને જે વસ્તુ તેમાંથી એકવાર જાય છે, તે પાછી કદાપિ સાંપડતી નથી.

પણ તારી હવેલી તો અનંત છે, મારા પ્રભુ! અને તેને શોધતોશોધતો હું તારે દ્વારે આવ્યો છું.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

તારા સાંજના આકાશના સોનેરી ઘુમ્મટ નીચે હું ઊભો છું, અને તારા વદન તરફ મારી ઉત્સુક આંખો ઊંચી કરું છું.

હું અનંતતાના કાંઠા ઉપર આવ્યો છું કે જેમાંથી કશું અદશ્ય થઈ શકે નહિ, કોઈ પણ આશા, કોઈ પણ સુખ કે આંસુ દ્વારા દેખાયેલા કોઈ પણ વદનનું દર્શન.

અરે! મારું ખાલી થયેલું જીવન એ મહાસાગરમાં બોળ, ઊંડામાં ઊંડી પૂર્ણતામાં તેને ડુબાવ. વિશ્વની સર્વતામાં એ ખોવાયેલો. મધુર સ્પર્શ મને એકવાર અનુભવવા દે.

૮૮

પાયમાલ થયેલા મંદિરના દેવ! વીણાના તૂટેલા તાર હવે તમારી સ્તુતિ ગાતા નથી. સાંજે વાગતા ઘંટ તમારી પૂજાનો સમય જણાવતા નથી. તમારી આસપાસ હવા શાંત અને નિઃશબ્દ છે.

તમારા નિર્જન મકાનમાં વસંતની ભટકતી વાયુલહરી આવે છે. તે ફૂલોના સમાચાર લાવે છે કે જે ફૂલો હવે તમારી પૂજા માટે અર્પણ થતાં નથી.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

તમારો ઉપાસક જૂના વખતથી પ્રસાદ માટે હમેશાં આતુર રહીને ભટક્યા કરે છે કે જે તેને. મળતો નથી. સાંજને વખતે, જ્યારે તાપણી અને છાયાઓ ધૂળના અંધકારની સાથે મિશ્ર થાય છે, ત્યારે ભૂખ્યા હૃદય સહિત તે થાકીને પાયમાલ મંદિરમાં પાછો આવે છે.

પાયમાલ મંદિરના દેવ! ઉત્સવના ઘણા દિવસો તમારા સૂના ચાલ્યા જાય છે. પૂજાની ઘણી રાત્રિઓ દીવો પ્રગટ્યા વગર વીતે છે.

કુશળ કલાના કારીગરો ઘણી નવી મૂર્તિઓ બનાવે છે, અને તેમનો વખત થાય છે, ત્યારે વિસ્મૃતિની પવિત્ર નદી પાસે તેમને લઈ જવામાં આવે છે.

માત્ર પાયમાલ મંદિરનો દેવ અમર અવગણનામાં અપૂજિત રહે છે.

૮૯

તાણીને અને કોલાહલના શબ્દો મારે હવે ન બોલવા, આવી મારા માલિકની ઇચ્છા છે. હવે પછી હું ધીમી વાણીમાં જ વ્યવહાર કરીશ. મારા હૃદયનું ભાષણ કોઈ ગીતના ધીમા સ્વરોમાં જ ચાલશે.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

માણસો રાજાની બજારે જવાની ત્વરા કરે છે. બધા ખરીદનારાઓ અને વેચનારાઓ ત્યાં છે; પણ મને દિવસના મધ્ય ભાગમાં, કામ ચાલે છે તેની વચ્ચે, અકાળે રજા મળી છે.

તેટલા માટે, જોકે વખત નથી તોપણ, મારી વાડીમાં ફૂલો ખીલી નીકળો; અને બપોરની મધમાખીઓ પોતાનો આળસુ ગુંજારવ શરુ કરો.

સારા અને નરસાના વિરોધમાં ઘણાએ કલાક મેં ગાળ્યા છે, પણ હવે ખાલી દિવસોના મારા રમતના સોબતીની એવી મરજી છે, કે મારું હ્રદય પોતાના તરફ ખેંચવું; અને વિના કારણ તે મને અચાનક શા માટે બોલાવે છે, એ હું જાણતો નથી.

૯૦

જે દિવસે મૃત્યુ તારું બારણું ઠોકશે, ત્યારે તું તેને શું અર્પણ કરીશ?

અરે! હું મારા મહેમાનની આગળ મારા જીવનનું પૂર્ણ પાત્ર મૂકીશ: હું તેને કદાપિ ખાલી હાથે જવા દઈશ નહીં.

મારા દિવસોનો છેડો આવતાં જ્યારે મૃત્યુ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

આવીને મારું બારણું ઠોકશે, ત્યારે મારા બધા પાનખરના દિવસો અને ઉનાળાની રાત્રિઓનો તમામ મધુર આસવ, મારી ઉદ્યોગી જિંદગીની તમામ કમાણીઓ અને પ્રાપ્તિઓ, હું તેની આગળ ધરીશ.

૯૧

ઓ મૃત્યુ, જીવનના છેલ્લા સાફલ્ય, મારા મૃત્યુ! આવ અને મારી સાથે ધીમેથી વાત કર!

દિનપ્રતિદિન મેં તારે માટે નજર રાખ્યા કરી છે; તારી ખાતર મેં જીવનનાં સુખો અને દુઃખો સહન કર્યાં છે.

હું જે છું, મારી પાસે જે છે અને હું જેની આશા રાખું છું, તે સર્વ તથા મારો તમામ સ્નેહ નિરંતર અતિશય ગુપ્ત રીતે તારા તરફ વહેલ છે. તારી આંખોમાંથી છેલ્લો દૃષ્ટિપાત થતાં મારી જિંદગી હમેશાંને માટે તારી પોતાની બની જશે.

વરને માટે ફૂલો ગૂંથાયાં છે અને માળા તૈયાર છે. લગ્ન પછી વધૂ પોતાનું ઘર છોડશે, અને રાત્રિના એકાંતમાં એકલી પોતાના સ્વામીને મળશે.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

૯૨

હું જાણું છું કે એક દિવસ એવો આવશે, કે જ્યારે મારું આ પૃથ્વીને જોવાનું બંધ થશે, અને મારી આંખો પર છેલ્લો પડદો નાખીને જિંદગી કશું બોલ્યા વગર રજા લેશે.

તોપણ તારાઓ રાત્રિએ ચોકી કર્યા કરશે, અગાઉની માફક પ્રભાતનો ઉદય થશે અને સુખો તથા દુઃખો કાઢતા કલાકો દરિયાનાં મોજાંઓની માફક ઊછળ્યા કરશે.

જ્યારે હું મારી ક્ષણોના આ અંતનો વિચાર કરું છું, ત્યારે ક્ષણોની આડશ તૂટી જાય છે, અને મૃત્યુના પ્રકાશ વડે જેની કોઈ ચિંતા કરતું નથી એવા ખજાના સહિત હું તારી દુનિયાને જોઉં છું. તેની નીચામાં નીચી બેઠક વિરલ છે અને તેનું ક્ષુદ્રમાં ક્ષુદ્ર જીવન પણ વિરલ છે.

જે વસ્તુઓ માટે હું વ્યર્થ આકાંક્ષા રાખતો અને જે મને પ્રાપ્ત થયેલી, તેમને જવા દો. જે વસ્તુઓનો હું હમેશાં તિરસ્કાર કરતો; અને જેમના પર નજર સુદ્ધાં ન કરતો, તે જ મને ખરી રીતે પ્રાપ્ત થવા દો.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

૯૩

મને રજા મળી ચૂકી છે. મારા બંધુઓ! મને આશીર્વાદ આપી લો. હું તમને સૌને પ્રણામ કરું છું અને વિદાય થાઉં છું.

જુઓ, મારા દ્વારની આ ચાવીઓ હું પાછી આપું છું, અને મારા ઘર ઉપરના તમામ હક હું છોડી દઉં છું. હું માત્ર તમારી પાસેથી છેલ્લા માયાળુ શબ્દો માગુ છું.

આપણે લાંબા વખત સુધી પાડોશી હતા, પણ હું આપી શક્યો છું તે કરતાં વધારે મને મળ્યું છે. હવે દિવસ ઊગ્યો છે અને મારો અંધારો ખૂણો જેથી પ્રકાશિત થતો તે દીવો ઠરી ગયો છે. તેડું આવી ચૂક્યું છે અને હું મારી મુસાફરી માટે તૈયાર છું.

૯૪

મારા મિત્ર! હું છૂટો પડું છું. તે વખતે મારા શુભની ઇચ્છા કરો. આકાશ પ્રભાતના પ્રકાશથી રંગાયેલું છે અને મારો માર્ગ સુંદર છે.

ત્યાં લઈ જવાને મારી સાથે શું છે, એ પૂછશો નહિ. હું ખાલી હાથે અને આશાવાળા હૃદયે પ્રવાસ શરૂ કરું છું.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

હું મારી લગ્નમાળા ધારણ કરીશ.. મારો કંઈ પ્રવાસીના જેવો ભગવો પોશાક નથી; અને જોકે માર્ગમાં સંકટો છે, તોપણ મારા મનમાં કશી બીક નથી.

મારો પ્રવાસ પૂરો થશે, ત્યારે શુક્રનો ઉદય થશે; અને રાજાના દરવાજામાંથી સાંજનાં ગીતોના કરુણ સ્વરો શરૂ થશે.

૯૫

જે ક્ષણે આ જીવનનો ઉંબર મેં પહેલવહેલો ઓળંગ્યો, તે ક્ષણની મને કશી ખબર નહોતી.

મધ્યરાત્રે જંગલમાં જેમ કોઈ કળી ઊઘડે; તેમ આ વિશાળ ચમત્કારિક દુનિયામાં જેણે મને ઉઘાડ્યો, તે શક્તિ કઈ હતી?

સવારમાં જ્યારે મેં પ્રકાશ જોયો, ત્યારે તત્ક્ષણ મને લાગેલું કે આ દુનિયામાં હું છેક અજાણ્યો નહોતો; પણ નામ અને રૂપવગરની અગમ્ય શક્તિએ મારી પોતાની માતાના રૂપમાં મને પોતાના બાહુમાં લીધો હતો.

એ જ પ્રમાણે, મૃત્યુમાં એ જ અજ્ઞાત મને સદા જ્ઞાતની માફક દેખાશે. અને હું આ જીવન-

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ને ચાહું છું, તેટલા માટે હું જાણું છું કે મૃત્યુ-ને પણ હું એવું જ ચાહીશ.

બાળકને તેની માતા જ્યારે જમણી છાતી પરથી લઈ લે છે, ત્યારે તે રડી ઊઠે છે; અને બીજી જ ક્ષણે ડાબી છાતીમાં તેને પોતાનું આશ્વાસન મળે છે.

૯૬

જ્યારે હું અહીંથી જાઉં, ત્યારે આ મારો છેવટનો સંદેશ થાઓ, કે જે મેં જોયું છે, તેથી કશું ચડી શકે નહિ.

આ કમળ, કે જે પ્રકાશના મહાસાગર ઉપર વિકસે છે, તેનું ગુપ્ત મધ મેં ચાખ્યું છે; આ મારો છેવટનો સંદેશ થાઓ.

અનંત રૂપોના આ ક્રીડાગૃહમાં મને પણ મારી ક્રીડા મળી છે, અને જે રૂપરહિત છે, તેનું અહીં મને દર્શન થયું છે.

જે સ્પર્શથી પર છે, તેના સ્પર્શથી મારા આખા શરીરમાં તથા મારા અવયવોમાં ઝણ-ઝણાટ થયેલ છે; અને અહીં જો અંત આવતો હોય, તો ભલે આવો આ મારો છેવટનો સંદેશ થાઓ.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

૯૭

જ્યારે હું તારી સાથે ક્રીડા કરતો હતો, ત્યારે મેં કદાપિ પૂછેલું નહિ કે તું કોણ છે. મને શરમ કે બીક બિલકુલ લાગેલી નહિ; મારી જિંદગી તોફાની હતી.

મારા પોતાના સોબતીની માફક તું મને વહેલો સવારમાં ઊંઘમાંથી બોલાવતો અને પોતે આગળ દોડીને મને જંગલના એક માર્ગથી બીજા માર્ગ સુધી દોડાવતો.

તે દિવસોમાં તું મારી પાસે જે ગીત ગાતો, તેનો અર્થ સમજવાની મેં કશી દરકાર કરેલી નહિ. માત્ર મારો અવાજ એ સ્વરોને પકડી લેતો, અને મારું હૃદય તેમના તાલમાં નૃત્ય કરતું.

હવે જ્યારે ક્રીડાકાળ પૂરો થયો છે, ત્યારે અચાનક આ શો દેખાવ હું જોઉં છું? આખી દુનિયાની આંખો તારા ચરણ પર નમેલી છે, અને બધા નિઃશબ્દ તારાઓ સહિત તે સભય ભક્તિભાવમાં ઊભી રહી છે.

૯૮

મારા હારનાં ચિહ્નોથી અને માળાઓથી હું તને અલંકૃત કરીશ. જિતાયા વગર બચી જવું,

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

એ કદાપિ મારી તાકાત નથી.

હું ખાતરીથી જાણું છું, કે મારું અભિમાન નષ્ટ થશે, મારી જિંદગી અતિશય કષ્ટમાં પોતાનાં બંધનો તોડશે, અને મારું ખાલી હૃદય પોલા વાંસની માફક સંગીતમાં રુદન કરશે તથા પથ્થર પીગળીને આંસુ થઈ જશે.

હું ખાતરીથી જાણું છું, કે કમળની સો પાંખડીઓ કંઈ હમેશાંને માટે બંધ રહેશે નહિ: તેના મધનો ગુપ્ત પ્રદેશ ખુલ્લો થશે.

આસમાની આકાશમાંથી એક આંખ મને નિહાળશે, અને શબ્દ વાપર્યા વગર મને બોલાવશે. મારે માટે કશું રહેશે નહિ, કશુંજ નહિ, અને તારે ચરણે હું પૂરેપૂરું મૃત્યુ પામીશ.

૯૯

હું સુકાન છોડું કે તારે તે હાથમાં લેવાનો વખત આવ્યો, એમ હું જાણું છું. જે કંઈ કરવાનું છે, તે તરત કરાશે. આ ભાંજગડ વ્યર્થ છે.

ત્યારે મારા હૃદય! તારા હાથ લઈ લે, અને બોલ્યા વગર તારી હાર સહી લે, તથા સમજ, કે જ્યાં તું મુકાયેલ છે, ત્યાં સંપૂર્ણ શાંતિથી બેસવું, એ તારું સદ્ભાગ્ય છે.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

આ મારા દીવાઓ જરા સરખો પવનનો સપાટો આવતાં બુઝાઈ જાય છે, અને તેમને પ્રગટાવવાનો યત્ન કરતાં હું બીજું બધું ફરી ફરીને ભૂલી જાઉં છું.

પણ આ વખત હું ડાહ્યો થઈશ અને ભોંય-તળિયે મારી સાદડી પાથરીને હું અંધારામાં રાહ જોઈશ; તથા ઓ મારા પ્રભુ! જ્યારેજ્યારે તારી મરજી થાય, ત્યારેત્યારે ચુપચુપ આવ, અને અહીં તારું આસન લે.

૧૦૦

રૂપહીનનું નિર્દોષ મોતી મેળવવાની આશામાં હું રૂપોના મહાસાગરના ગહનમાં ડૂબકી મારું છું.

આ મારી જૂની હોડી સાથે એક બંદરથી બીજે બંદરે સફર કરવાનું હવે મારાથી બને તેમ નથી. જે દિવસોમાં મોજાંઓ ઉપર ઊછ-ળવામાં મને રમત લાગતી, તે ક્યારના વીતી ગયા છે.

અને હવે હું મરીને અમર બનવા ઉત્સુક થયો છું.

અગાધ ગહનની પાસેની કચેરી કે જ્યાં

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

સ્વરહીન તારનું સંગીત ઉભરાય છે, તેની અંદર હું આ મારી જીવનની વીણા લઈ જઈશ.

તેનો હું સદાના સ્વરોની સાથે મેળ કરીશ, અને જ્યારે તેના છેલ્લા કરુણ સ્વરો નીકળી રહેશે, ત્યારે નિઃશબ્દને ચરણે હું મારી નિઃશબ્દ વીણા છોડી દઈશ.

૧૦૧

મારી જિંદગીમાં હમેશાં મેં તને મારાં ગીતો વડે શોધ્યો છે. તેઓ મને એક દ્વારથી બીજે દ્વારે દોરી ગયાં છે, અને તેમના વડે જ મારી દુનિયાને શોધતાં અને સ્પર્શતાં હું મારી આસ-પાસની વસ્તુઓનો અનુભવ કરી શક્યો છું.

જે પાઠો હું શીખ્યો છું, તે સૌ મને મારા ગીતોએ જ શીખવ્યા છે; તેમણે મને ગુપ્ત માર્ગો બતાવ્યા છે, અને મારા હૃદયની દૃષ્ટિમર્યાદા ઉપરના અનેક તારાઓને મારી દૃષ્ટિ આગળ આણ્યા છે.

આખો દિવસ તેઓ મને સુખ તથા દુઃખના દેશનાં રહસ્યો તરફ દોરી ગયા છે; અને આખરે

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

સાંજને વખતે મારા પ્રવાસને અંતે તેઓ કયા મહેલને દરવાજે મને લઈ આવ્યા છે?

૧૦૨

મેં માણસોની અંદર અભિમાન કરેલું, કે મેં તમને જાણ્યા છે. મારી બધી કૃતિઓમાં તેઓ તમારાં ચિત્રો જુએ છે. તેઓ આવીને મને પૂછે છે, કે 'તે કોણ છે?' તેમને શી રીતે જવાબ આપવો, તેની મને ખબર પડતી નથી. હું કહું છું, કે 'ખરેખર, હું કહી શકતો નથી.' તેઓ મને ઠપકો આપે છે અને તિરસ્કારથી ચાલ્યા જાય છે. અને તમે ત્યાં હસતા બેસી રહો છો.

હું ચિરસ્થાયી ગીતોમાં તમારી વાતો મૂકું છું. ગુપ્ત વાત મારા હૃદયમાંથી બહાર નીકળી પડે છે. તેઓ આવે છે, અને મને પૂછે છે, કે 'તમારા બધા અર્થો અમને કહો.' તેમને શો જવાબ આપવો તેની મને ખબર પડતી નથી. હું કહું છું, કે 'અહા! તેમનો શો અર્થ છે તે કોણ જાણે છે?' તેઓ હસે છે અને પૂર્ણ તિરસ્કારથી ચાલ્યા જાય છે. અને તમે ત્યાં હસતા બેસી રહો છો.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

૧૦૩

મારા ઈશ્વર! તને એક નમસ્કારમાં મારી બધી ઇંદ્રિયો વિસ્તૃત થાઓ, અને તારે ચરણે આ દુનિયાનો સ્પર્શ કરો.

જુલાઈનું વાદળું નહિ પડેલા વરસાદના ભારથી નીચું નમે તેમ મારું સમગ્ર મન તને એક નમસ્કારમાં તારે દ્વારે નીચું નમો.

મારાં બધાં ગીતો તેમના વિવિધ ધ્વનિઓને એક પ્રવાહમાં સંગૃહિત કરો, અને તને એક નમસ્કારમાં નિઃશબ્દતાના સમુદ્ર તરફ વહો.

જેમ ઘેર જવાને આતુર થયેલું હંસોનું ટોળું પોતાના પહાડી માળાઓમાં પાછું જવા સારુ રાત્રિ અને દિવસ ઊડે, તેમ મારું સમગ્ર જીવન તને એક નમસ્કારમાં પોતાના હમેશાંને ઘેર જવા સારુ પ્રયાણ કરો.

★

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

નવાં પ્રકાશનો

ગુલાબસિંહ	૪-૦
વેદાંત-રસબિંદુ	૦-૧૨
બાળકોની માવજત	૦-૧૦
દેરાણીનો કલહ અને બીજી વાતો ...	૧-૦
ગરીબાઈનો સંસાર અને બીજી વાતો ...	૧-૦
નવ્વાણુનો ફેર અને બીજી વાતો ...	૧-૦
મોહિની અને બીજી વાતો	૧-૦
ઝેર ઉતારવાના તાત્કાલિક ઉપાયો ...	૦-૧૦
તુલસીદાસની સાખીઓ	૦-૩
ખોરાકમાં ઝેર	૦-૪
ખેતીનાં મૂળ તત્ત્વો-ભા. ૪થો	૧-૧૨
ઘરઘરનો વૈદ્ય	૧-૮
સુશ્રુત-આયુર્વેદ	૧૫-૦
એકનાથી ભાગવત	૫-૦
પરમ પૂજ્ય બાપુ	૧-૦
વિચારસાગર	૩-૦
કબીરની સાખીઓ	૦-૪

વધુ વિગત માટે વિસ્તૃત સૂચિપત્ર મંગાવો :

સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય

ડે. ભદ્ર, સેશન્સ કોર્ટ પાસે, અમદાવાદ
ને કાલબાદેવી રોડ, હાથી બીલ્ડિંગ, મુંબઈ-૨

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

અનુસંધાન ટાઈટલ પાન બીજાનું]

૧૦. **ગૃહજીવનનાં દશ્યો :** (સચિત્ર) લેખિકા : શ્રી. કુમુદ શેઠ
★ આપણા ગૃહકુટુંબનાં સાચાં શબ્દચિત્રો

૧૧. **મારો ભારત દેશ :** (સચિત્ર) લેખક : કાન્તિલાલ પરીખ
★ ભારતવર્ષના સૌંદર્ય અને વૈવિધ્યનો પરિચય

૧૨. **આરોગ્યસાધના :** લેખક : ડુંગરશી ધરમશી સંપટ
★ આરોગ્યના સંરક્ષણ અંગે માર્ગદર્શન

૧૩. **ભગવાનનાં છોરુ :** (સચિત્ર) લેખક : પુરાતન બુચ
★ હરિજનોના જીવન-પ્રસંગોનો હૂબહૂ ચિતાર

૧૪. **સાહસકથાઓ :** લેખક : રમણીક અરાલવાળા
★ લોકકલ્યાણ અર્થે સાહસ કરનાર વીરોની કથાઓ

૧૫. **ગુજરાતના સેવકો :** લેખક : ચન્દ્રકાન્ત શાહ
★ ગુજરાતના ૪ મૂક સેવકોનાં જીવનચરિત્રો

૧૬. **પટલાઈના પેચ ભા. ૧લો :** લેખક : ઈશ્વર પેટલીકર
★ સામાજિક કુરૂઢિઓ પર વેધક દષ્ટિપાત

૧૭. **પટલાઈના પેચ ભા. ૨જો :** લેખક : ઈશ્વર પેટલીકર
★ સામાજિક કુરૂઢિઓ પર વેધક દષ્ટિપાત

૧૮. **ગીતહોરી અને બીજાં નાટકો :** લેખક : સુરેશ ગાંધી
★ તખ્તાલાયકીવાળાં પાંચ ગીતનાટકોનો સંગ્રહ

● દરેક પુસ્તકની છૂટક કિંમત **દસ આના** છે.

● અઢારે પુસ્તકો સામટાં લેનારને, તે રૂા. ૧૧–૪ ને બદલે **માત્ર રૂા. ૧૦)માં** મળશે.

● ટપાલરસ્તે મંગાવનારે ટપાલખર્ચનો રૂા. ૧–૮ વધુ એટલે કુલ રૂા. ૧૧–૮ મોકલવા.

સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય

પો. બૉ. નં. ૫૦, **અમદાવાદ** ને કાલબાદેવી રોડ, **મુંબઈ–૨**

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ઘરમાં વસાવવા લાયક વંદનીય મહાપુરુષોનાં

જીવનચરિત્રો

યોગીશ્વર યાજ્ઞવલ્કય–મહાન યોગીશ્વરનું જીવનચરિત્ર ૦-૮
રમણ મહર્ષિ–સુધારાવધારા સાથેની આવૃત્તિ ... ૨-૦
હંસ મહારાજ–વેદાંત જેવા ગહન વિષયને વિવિધ દૃષ્ટાંતો દ્વારા સરળ રીતે સમજાવતું પુસ્તક ... ૨-૮
સ્વામી આત્માનંદ સરસ્વતી–ટૂંકું ચરિત્ર ને ઉપદેશો ૧-૮
મહર્ષિ દયાનંદ-નવી આવૃત્તિ ૧-૮
ભિક્ષુ અખંડાનંદ–પ્રેરણાદાયી વિસ્તૃત ચરિત્ર ... ૩-૦
રામકૃષ્ણ પરમહંસ–પ્રેરણાદાયી અદ્ભુત ચરિત્ર .. ૨-૮
સ્વામી વિવેકાનંદ–જીવનના પ્રસંગો આલેખતું ચરિત્ર ૪-૦
સ્વામી રામતીર્થ–વિસ્તૃત ચરિત્ર, ઉપદેશો સાથે ૩-૮
ચૈતન્ય મહાપ્રભુ–ત્રણ ગ્રંથોમાં, વિસ્તૃત ચરિત્ર ... ૮-૦
જ્ઞાનેશ્વર મહારાજ ને મહાત્મા એકનાથ–ચરિત્રો ૨-૮
સંત તુકારામ–મહારાષ્ટ્રના સુપ્રસિદ્ધ સંતનું ચરિત્ર ૩-૦
સ્વામીશ્રી બ્રહ્માનંદ ને શિવાનંદનાં ચરિત્રો ૧-૬
શ્રીરામચંદ્ર દત્ત ને નાગ મહાશયનાં ચરિત્રો ... ૧-૦
મહાત્મા સરયૂદાસજી, ભૂધર ભક્ત ને જાનકીદાસજીનાં ચરિત્રો ૦-૧૦
ભક્તચરિત્ર–ભક્તમાળમાં નહિ આવેલાં ચરિત્રો ... ૨-૮
આદર્શ ચરિત્રસંગ્રહ–ભાગ ૨ જો, ૭૦ ટૂંકાં ચરિત્રો ૩-૦
ભારતના વીર પુરુષો–૪૦ ઐતિહાસિક વીર પુરુષો ૧-૪
વીર દુર્ગાદાસ અથવા મારુ સરદારો–મારવાડના રજપૂતયુગના નરકેસરીનું વીરત્વભર્યું વૃત્તાંત ૧-૦

સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય } અમદાવાદ ને મુંબઈ-૨

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

गुरुकुल कांगड़ी